

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра психології та соціальної роботи

ДЕМ'ЯНЧУК Лариса Богданівна

Психологічні аспекти профілактики лудоманії в осіб юнацького віку /
Psychological aspects of prevention of ludomania in youth

спеціальність: 053 – Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПСЗм-21
Л.Б. Дем'янчук

Науковий керівник:
к.психол.н., доцент
М.А. Мудрак

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ **А.Н. Гірняк**

ТЕРНОПІЛЬ-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІГРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	7
1.1. Наукові підходи до розкриття феномену ігрової залежності.....	7
1.2. Особливості виникнення ігрової залежності в юнацькому віці.....	16
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИНИКНЕННЯ ЛУДОМАНІЇ У ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ.....	33
2.1. Організація і методологічне забезпечення дослідження виникнення лудоманії.....	33
2.2. Аналіз психологічних чинників виникнення лудоманії в юнацькому віці.....	38
Висновки до другого розділу.....	46
РОЗДІЛ 3. ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ІГРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	48
3.1. Профілактика патологічної схильності до азартних ігор.....	48
3.2. Психологічні прийоми і засоби превенції лудоманії.....	57
Висновки до третього розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток лудоманії (ігроманії), як і інших хімічних залежностей, є важким через негативний вплив, яке воно має на суспільство в цілому. Вирішення цього питання є складним і можливим лише в рамках комплексної державної чи навіть міжнародної програми психічного здоров'я, яка має комплексний характер.

Як правило, це період активної соціалізації, лудоманія зазвичай шкодить як психічному, так і фізичному здоров'ю, крім того, може призвести до соціального дисбалансу. Соціологічні дослідження показали, що 5% міської молоді в Україні щодня проводять свій вільний час біля ігрових автоматів. Виходячи з результатів епідеміологічних досліджень, можна зробити висновок, що залежність від азартних ігор присутня щонайменше у 0,5-1,5% населення розвинутих країн, зокрема в тих країнах, які легалізували азартні ігри на державному рівні. У результаті дослідження, проведене Національною асоціацією проблемних азартних ігор, показує, що ймовірність того, що житель будь-якої країни стане злочинцем, становить 6%. У наркоманів цей показник зростає до 32%, у алкоголіків – до 34%, у гравців – до 48%.

На жаль, наукові дослідження проблем, пов'язаних з азартними іграми в Україні, наразі відсутні, та й обсяг досліджень на цю тему також невеликий. Лише індивідуальні дослідження були зосереджені на конкретних соціальних групах і спільнотах. Незважаючи на відсутність офіційної статистики щодо поширеності лудоманії в країні, збільшення кількості звернень азартних гравців за допомогою до психологів і психіатрів може свідчити про те, що ігрова залежність зараз є серйозною медико-соціальною проблемою в Україні.

Фахівці вважають, що залежність від азартних ігор особливо швидко розвивається в молодості, ймовірно, це пов'язано з психічною та соціальною незрілістю молоді особистості, а також незахищеністю від зовнішніх і внутрішніх стресів. Крім того, викорінення традиційних сімейних традицій, марна трата часу, сімейні конфлікти, збільшення душевних страждань через недостатнє задоволення

базових емоційних потреб сприяють збільшенню ймовірності розвитку вищезгаданої залежності. Зрештою, це спричиняє розвиток і закріплення негативних особистісних рис, появу тривоги, самопорушки, підвищення ймовірності агресивної поведінки.

У багатьох країнах першочерговою є соціалізація азартних гравців, актуальним є питання самодопомоги та колективної допомоги. Для тих, хто має проблеми з поведінкою, подібні до згаданих вище, і не має можливості звернутися за професійною медичною допомогою, цей підхід є корисним. Найдоступнішою, практичною і найчастіше занедбаною сферою діяльності, яка може виробити у дітей, підлітків і юнаків надійні, стійкі ціннісні позиції, є фізична культура і спорт.

Аналіз актуальних досліджень. Вихідним методологічним підґрунтям для дослідження ігрозалежної поведінки як форми девіації стали роботи Е. Дюркгейма [14], Р. Квінні [22], Т. Парсонса [41]. Теоретичним підґрунтям для вивчення проблеми ігрової залежності послуговували роботи філософського, соціологічного та культурологічного спрямування Ю. Зубок [18], Ф. Кадар [21], С. Кравченка [26], С. Красикова [28], В. Чупрова [57], О. Яницького [65] та ін.

Власне, практичну цінність для дослідження технологічних аспектів соціальної профілактики ігрової залежності молоді становлять роботи А. Гришиної [11], О. Литвиненко [30], М. Шаталіна [60] та ін., у яких розробленими є основні детермінанти виникнення ігрової залежності; напрацювання Ю. Серебренникова [47], Л. Шакірова [59], які розкривають проблему впливу ігор на агресивність у підлітків; дослідження Т. Бальбот [5], В. Друзіна [13], С. Риженко [46], Л. Юр'єва [64] та ін., котрі присвячено питанням профілактики ігрової адикції.

Актуальність проблеми, її практична значущість та існуюча доцільність подальшого теоретичного розроблення в теорії та практиці зумовили вибір теми дослідження — *«Психологічні аспекти профілактики лудоманії в осіб юнацького віку»*.

Об'єктом дослідження є особистість юнацького віку.

Предмет дослідження — особливості психологічної профілактики

лудоманії особистості юнацького віку.

Мета дослідження – здійснити теоретичне та емпіричне вивчення особливостей виникнення лудоманії в юнацькому віці; розробити програму психологічної профілактики ігрової залежності особистості юнацького віку.

Відповідно до об'єкту, предмету і поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-теоретичні засади дослідження проблеми ігрової залежності в юнацькому віці.
2. Визначити методичні засоби експериментального дослідження психологічних особливостей виникнення ігрової залежності в юнаків і дівчат.
3. Емпірично дослідити, проаналізувати психологічні особливості виникнення і прояву лудоманії в юнацькому віці.
4. Розробити програму психологічної профілактики ігрової залежності особистості юнацького віку.

Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс методів дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної наукової літератури; психолого-педагогічний експеримент; психодіагностичні методи (проективні та питальникові); бесіда; статистичні методи обробки отриманих даних.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що:

- *здійснено науково-теоретичний аналіз* дослідження проблеми ігрової залежності в юнацькому віці;
- *розширено і доповнено* знання про особливості виникнення і прояву лудоманії в юнацькому віці;
- *набуло подальшого розвитку* наукове уявлення про психологічні особливості ігрової залежності особистості юнацького віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що емпірично досліджено та проаналізовано особливості виникнення і прояву ігрової залежності в юнацькому віці; розроблено та апробовано програму

психологічної профілактики ігрової залежності особистості юнацького віку. На основі результатів дослідження розроблені практичні рекомендації, які можуть бути використані психологами, вчителями, соціальними педагогами для запобігання і корекції лудоманії в юнацькому віці.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи доповідалися і обговорювалися на 2 науково-практичних конференціях: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку» (24 листопада 2023 року, м. Тернопіль) II Міжнародній науково-практичній конференції «Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації» (3-4 листопада 2023 року, м. Тернопіль).

Публікації. Результати дисертації висвітлені у 2 наукових публікаціях: «Соціально-педагогічна профілактика ігрової залежності серед молоді» та «Психологічні причини виникнення лудоманії».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 71 найменування. Текст містить 1 таблицю і 4 рисунки. Основний зміст викладено на 78 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІГРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ

1.1. Наукові підходи до розкриття феномену ігрової залежності

Слово «азартні ігри» тлумачиться по-різному, має багато визначень, і його значення різняться залежно від культурного чи історичного контексту. Можна констатувати, що нині лідером є економічна тенденція в азартних іграх: робити ставки на гроші або будь-яку іншу цінність, пов'язану з подією із сумнівним результатом (наприклад, спортивна книжка). Основна мета цієї ставки - отримати прибуток. Очевидно, що остаточний результат гри повинен вирішуватися в короткий проміжок часу. Таким чином, азартна гра - це в першу чергу угода про виграш, ця угода заснована на правилах випадкової гри між двома або більше сторонами, як фізичними, так і юридичними. Азартні ігри обов'язково пов'язані з ризиком, який можна математично обчислити відповідно до принципів теорії ймовірностей, але кінцевий результат гри залежить від багатьох факторів (включно з можливостями учасників). Семантично слово «небезпека», швидше за все, походить від французького слова *hasard*, що перекладається як шанс. У результаті азартні ігри буквально визначаються як азартна гра. Це визначення інтригує, оскільки воно зосереджується на ймовірності успіху, а не на конкретних якостях учасників, таких як їхні виграші. Однак існують інші версії: арабською мовою термін азар використовується для опису практики гри в кості, іспанською мовою термін азар використовується для опису гри в кості. У мовах слов'ян, що запозичили це слово, пристрасть - це емоційний стан палкої пристрасті до будь-якої справи; це вираження фатального ентузіазму, нетерплячого очікування, ентузіазму, пов'язаного з ризиком, грою та небезпекою. Так це поняття в основному пояснюється в

первинних словниках.:

- за Словником Брокгауза та Ефрона – це запал, запальність;
- за Тлумачним словником Даля – це знову-таки запал, запальність, але ще і гарячність.

Як наслідок, східнослов'янські мови внесли новий погляд на визначення гри, а також її процес, зв'язок із випадковістю не був таким значущим, як емоція пристрасті, хвилювання та захоплення (французькою: *passion*, *emballement* і захоплення). Вважаємо, що це свідчить про особливості менталітету слов'ян, їх колективне несвідоме за К. Юнгом. Для слов'ян азартні ігри - це, перш за все, відпочинок і вид розваги.

Азартні ігри, азартні ігри та азартні ігри є синонімами, і саме в цьому контексті вони будуть використані в нашому дослідженні. Симптоматичною ознакою цієї поведінкової проблеми є постійна потреба в хвилюванні. Це конкретно не відображено в загальній назві «лудоманія», яка походить від латинського слова *ludus*, або гра, і грецьких слів *homo* і *nesos*, які стосуються людини, яка грає. Ще менше семантичних зв'язків із загальноприйнятим визначенням «азартних ігор» містить термін-синонім гемблінгу, який походить від англійського слова «*scam*», або азартні ігри. Проте, враховуючи традиції вітчизняної та зарубіжної наркологічної науки, ми будемо вживати всі три назви (визначення процесу) в одному загальному значенні (igraya.info/tolkoviy_slovar_onlain).

Залежність від азартних ігор (патологічна схильність до азартних ігор) - патологічна схильність до азартних ігор згідно з МКБ-10 F63.0 «Включає часте і повторюване залучення до азартних ігор, що стає домінуючим у житті суб'єкта, що призводить до соціального, професійного, матеріального та психіатричного занепаду в аспектах сім'ї. цінності, не приділяючи належної уваги обов'язкам у цій сфері» (див. Додаток А). Проте визначення ігрової залежності передусім ґрунтується на соціальних проявах явища. У той же час наше розуміння залежності від азартних ігор наближається до медичної та психологічної точки зору, яка розглядає поведінку, про яку йдеться, як

залежність. Адикція (від лат. addiction — нагорода або підпорядкування, що означає «покарання чи нагорода, або документ про передачу власності чи прав», термін буквально означає «сказати, віддати наказ») — термін у римському праві. Сьогодні залежність, як медична проблема, є нав'язливою потребою людини, яка спонукає її до певної діяльності. Тому доцільніше розглядати патологічну пристрасть до азартних ігор як адиктивну поведінку, а не як розлад особистості (як зазначено в МКБ-10). Подібні погляди ми зустрічали також у А.Ю. Єгоров.

Деякі вчені вважають, що ризик стати залежним від азартних ігор залежить аж ніяк не від здоров'я, соціальних параметрів, умов виховання, а від характеру і темпераменту, які вважаються інваріантами, обумовленими майже повністю генетично. Пацієнти часто ризикують не лише своєю роботою, але й своїми найбільшими особистими цінностями, беручи величезні борги та порушуючи закон, щоб отримати гроші або уникнути сплати боргів. Пристрасть до азартних ігор і навіть тяга до азартних ігор може посилюватися в періоди стресу. У повсякденному житті гравці відчують внутрішній дискомфорт і депресію. Позбутися стресу можна лише шляхом повернення до улюбленого заняття (ігор). Поступовий відхід від реальності та повернення у віртуальну реальність (сленг комп'ютерників), що, особливо в молодому віці, може призвести до порушення адаптації або навіть дезадаптації — зниження активності, а в довгостроковій перспективі — неможливості соціалізації. Сьогодні тільки формується погляд на ігрову залежність як на психічне захворювання, а точніше — на наркотичну (залежну) хворобу. Тому досі немає чітких стандартних критеріїв цього захворювання, загальних методів лікування, інших класичних методів впливу на цю патологію (R. Ladouceur, S. Sylvain, C. Boutin, 2001; К.Г. Сурнов, Ю.Ю. Молчанова, 2006).

Різні автори дуже по-різному (термінологічно і клінічно) описують динаміку патологічної азартної залежності. Крім того, часто з залежними від азартних ігор працюють не наркологи, анестезіологи чи психіатри, а

психологи, соціальні працівники та члени сімей залежних. Тому систематизацію хвороби проводили з різних «точок зору» на основі дуже обмеженого набору кількісних спостережень. І. Маркс (1990) запропонував наступні критерії діагностики поведінкових (нехімічних) залежностей:

- 1) спонування (потяг) до контрпродуктивної поведінкової діяльності;
- 2) наростаюча напруга, аж поки ігрова діяльність не буде доведена до завершення;
- 3) завершення цієї діяльності негайно, але ненадовго знімає напругу;
- 4) повторна тяга і внутрішня напруга через години, дні або тижні (симптоми абстиненції);
- 5) зовнішні прояви унікальні для даного синдрому адикції;
- 6) подальше існування синдрому визначається зовнішніми та внутрішніми проявами (дисфорія, туга);
- 7) гедоністичний відтінок потягу на ранніх стадіях адиктивної поведінки.

Ц.П. Короленко та Т.А. Донських (1988), також виділяють низку характерних ознак, властивих азартним гравцям. Зокрема, це:

- 1) постійне залучення, збільшення часу, проведеного в ситуації гри;
- 2) зміна кола інтересів, витіснення колишніх життєвих мотивацій ігровою, постійні думки про гру, перевага та уява ситуацій, пов'язаних з ігровими комбінаціями;
- 3) «втрату контролю», що об'єктивізується у нездатності припинити гру, як після великого виграшу, так і після постійних програшів;
- 4) стан психологічного дискомфорту, дратівливості, тривоги, який часто виникає через короткий проміжок часу після участі в іграх; він співіснує з непереборним бажанням знову почати грати (цей стан у багатьох схожий на стан відміни наркоманів). шляхів; супроводжуються головним болем, порушенням сну, тривогою, пригніченим настроєм, труднощами зосередження);
- 5) характерним є поступове збільшення частоти участі у грі, прагнення

до усе більш високого ризику;

6) періодично виникаючі стани напруги, що супроводжуються ігровим «драйвом», прагненням знайти можливість участі в азартній грі, якщо його навіть вдається подолати;

7) швидко наростаюче зниження спроможності пручатися спокусі, що виражається у періодичних остаточних рішеннях «раз і назавжди «зав'язати»», які виявляються абсолютно неспроможними при най-менших провокуючих ситуаціях (зустріч із старими знайомими-гравцями, розмова на тему гри, наявність ігрного закладу неподалік тощо).

Е. Массалум, А. Блашчынські (2002), відзначають, що для діагностики патологічного потягу до азартних ігор стан повинен відповідати наступним критеріям:

1) повторні (два та більше) епізоди азартних ігор протягом не менше року;

2) ці епізоди відновлюються, незважаючи на відсутність матеріальної вигоди, суб'єктивне страждання та порушення соціальної і професійної адаптації;

3) неможливість контролювати інтенсивний потяг до гри або перервати її вольовим зусиллям; 4) постійна фіксація думок і уявлень про акт азартної гри та всім, що є з нею пов'язано.

Проблема азартних ігор у психіатричних діагностичних критеріях існує з 1969 року завдяки зусиллям Л. Морено, Х. Саїс-Руїса, Дж. Дж. Лопес-Ібор, який вперше ввів його в міжнародну класифікацію DSM III. Пізніше його перенесли в МКХ-9 із заголовком: «Порушення контролю пульсу, яке більше ніде не зустрічається» У ньому патологічна азартна схильність (код: 313.31) згадується поряд з клептоманією, піроманією, трихотілломанією і має наступні характеристики:

–неможливість утриматися від дій, які призводять до негативних наслідків самому собі чи близьким;

–висока внутрішня напруга перед тим, як вчинити цю подію;

–відчуття задоволення й полегшення під час виконання цієї дії.

–Іншого пояснення МКХ-9 немає. У той же час, класифікація розладу DSM-III має наступний опис: Хронічна прогресуюча нездатність протистояти імпульсивній грі та ігровій поведінці, яка ставить під загрозу, руйнує та руйнує особистий, сімейний та професійний статус. Типовими проблемами є великі борги та подальше невиконання платіжних зобов'язань, розпад сімейних стосунків, шахрайство та заборонена фінансова діяльність.

Діагностичними критеріями патологічного потягу до азартних ігор згідно з DSM-III визначено наступні (на дезадаптивну поведінку гравця вказують, щонайменше, чотири пункти з нижченаведених):

- 1) часта участь у грі та добування грошей для гри;
- 2) часта участь у грі на великі суми грошей протягом тривалішого часу, ніж суб'єкт мав в минулому;
- 3) потреба збільшити розмір або частоту ставок, задля досягнення бажаного збудження;
- 4) занепокоєння або дратівливості, якщо гра зривається;
- 5) повторна втрата грошей через гру та короточасні борги («до завтра»), щоб відігратися («полювання за виграшем»);
- 6) кількаразові спроби зменшити або припинити участь у грі;
- 7) почастишання гри у ситуаціях, які загрожують необхідності виконання своїх соціальних і професійних обов'язків;
- 8) приношення у жертву деяких важливих соціальних, професійних або розважальних заходів заради гри;
- 9) продовження гри, незважаючи на нездатність заплатити зростаючі борги, або, незважаючи на інші важливі соціальні, професійні або юридичні проблеми, які, як це добре відомо суб'єктові, будуть накопичуватись через гру.

Більш розвиненою слід вважати американську класифікацію психічних розладів DSM-IV (1994), у якій діагноз патологічного гемблінгу ставиться при наявності нижче перелічених п'яти та більше пунктів з розділу А та

відповідності розділові Б (M. Landry, 2001).

Розділ А:

1) захоплений гемблінгом постійно повертається думками до минулого досвіду гри, навмисно відмовляється від гри або, навпаки, смакує і готується до реалізації черговій можливості пограти, або обмірковує спосіб отримати кошти для цього;

2) він продовжує гру навіть тоді, коли ставки надмірно зростають, досягаючи при цьому бажаної гостроти відчуттів;

3) робив кількаразові, але безуспішні спроби контролювати свою пристрасть до гемблінгу, грати менше або зовсім припинити цю діяльність;

4) виявляє занепокоєння і дратівливість при спробі грати менше або зовсім відмовитися від гемблінгу;

5) грає, щоб віддалитися від своїх проблем або зняти дисфорію (наприклад, почуття безпорадності, провини, тривогу, депресію);

6) повертається до гри наступного дня після програшу, щоб відігратися (думки про програш не дають спокою);

7) бреше сім'ї, лікарю та іншим зацікавленим особам, щоб приховати ступінь свого залучення до гемблінгу;

8) здійснював кримінальні дії (підробка документів, шахрайство, крадіжка, присвоєння чужого майна) з метою забезпечення коштів для гри;

9) ставить під загрозу та навіть готовий повністю розірвати заради гри стосунки з близькими людьми, кинути роботу або навчання, відмовитися від перспективи кар'єрного росту;

10) у ситуації відсутності грошей через гру перекладає вирішення проблем на інших людей.

Подібні діагностичні критерії містяться в МКБ-10 (1994), схильність до азартних ігор класифікується як патологічна (F63.0) у розділі «Розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих» (F60-69) під заголовком «Розлади звичка і бажання» (F63), яка також включає патологічний підпал (піроманія) і патологічну схильність до крадіжки (клептоманія). МКБ-10

описує патологічну залежність від азартних ігор як стан, що характеризується частою участю в азартних іграх, яка перевантажує суб'єкта та знижує його соціальні, фінансові, професійні та сімейні цінності. Обов'язковим є бажання грати в азартні ігри, це практично неможливо контролювати добровільно, думки та ідеї, пов'язані з актом гри і оточуючими обставинами, освоюються.

Існує додатковий коментар, що важливо відрізнити лудоманію від екстравагантної участі в азартних іграх, яка є типовою для гіпоманіакальних осіб (F30.-), соціопатичних осіб (F60.2), а також тих, хто бере участь в азартних іграх заради відпочинку чи прибутку (такі люди зазвичай стримують свою залежність без особливих труднощів, якщо стикаються з високими витратами або іншими негативними наслідками азартних ігор).

Не забувайте, що в МКБ-10 також є розділ Z, який описує різні аспекти медичної допомоги населенню, в тому числі соціальні проблеми, пов'язані з розладами функціонування (Z72-Z76 - це заклади охорони здоров'я в зв'язку з іншими ситуаціями). Z72 фокусується на питаннях способу життя. Зокрема, він має підзаголовок Z72.6, який є схильністю до азартних ігор і під час розміщення ставок. Це говорить про наявність проблеми, великої кількості гравців, у яких не можна розпізнати залежність від азартних ігор. Тим часом, досі не існує остаточного методу диференціації різних класів гравців у поточній системі класифікації.

Першу класифікацію різних видів хімічної залежності на пострадянському просторі запропонував Т.П. Короленка (1993). Він присвятив себе визначенню конкретних залежностей, які не є хімічними за своєю природою, серед яких азартні ігри, романтичні стосунки, сексуальна поведінка, любов, уникнення, витрати та трудовголізм. Крім того, він виділив проміжні залежності, які пов'язані з нехімічними та хімічними залежностями, наприклад, харчова залежність (переїдання та голодування), яка характеризується тим, що хімічні механізми безпосередньо задіяні в цій поведінці. Іншими залежностями, які були описані в наш час, є комп'ютер,

Інтернет, фізичні вправи (спорт), духовність, «стан перманентної війни», синдром Жаби або залежність від «задоволення від водіння» (залежність від радості від їзди), застібання, або залежність від гаджетів. Михайлов, С.І.Табачников, О.К. Напрєєнко, В.В. Домбровська, 2003; Ю. Аміхай-Гамбургер, Е. Бен-Арці, 2003; В. Гріффіт, 2006).

Нами також було запропоновано власну класифікацію варіантів адиктивної поведінки:

- залежності ейфоризуючого типу: алкоголізм та опіоманія, гіперсексуальність (німфоманія, сатириазис, проміскуїтет), порнозалежність;
- адикції стимулюючого типу: психостимулятори, екстремальна та спортивна діяльність, перегляд спортивних видовищ, ігрова (залежність від азартних ігор), серійні вбивства, kleптоманія, піроманія;
- вікарні (такі, що заповнюють психологічну порожнечу) залежності: «синдром заміщуючого шуму» (радіо, музичні записи), читання «запоєм», світські розваги, накопичення, трудовголізм, шопінг, залежність від телевізійного пульта, залежність від пластикових карток, що дають право на знижки чи інші привілеї;
- електронні версії попередніх форм: комп'ютерні ігри, надлишкове користування Інтернетом, надлишкове користування комп'ютером, гаджет-залежність;
- одурманюючі та такі, що призводять до зміни свідомості: психодизлептики, телевізійна, кіно-залежність, «ностальгічні», тобто хвилюючі пам'ять (колекціонування фотографій артистів, членів своєї родини або друзів, марок, сертифікатів про участь у конференціях);
- символічні, що підвищують самооцінку: амбіційність, прагнення «накопичувати» «почесні титули, ордена, медалі, знайомства з культовими особами, прагнення носити винятково модні, дорогі речі;
- адикції зміни зовнішності та соматичного стану: булімія (харчова залежність - це не тільки переїдання або голодування, але й залежність від смаку, наприклад, кави, шоколаду, вершків, кока-коли та інших), анорексія,

анаболічні стероїди, бодібілдинг (К.В. Аймедов, 2007).

1.2. Особливості виникнення ігрової залежності в юнацькому віці

Ранній підлітковий вік вважається періодом, протягом якого починає формуватися поведінка, пов'язана з ігровою залежністю. За словами Дж. Л. Брейера, підлітки схильні до розвитку ігрової залежності через підвищену пошукову активність, схильність до ризику, розумову та соціальну незрілість, а також незахищеність від різноманітних стресів, пов'язаних із цим віком. Можна погодитися, що в цей період найбільш яскраво проявляються такі риси, як імпульсивність і прагнення до екстремальних переживань. Виходячи з існуючої теорії, можна зробити висновок, що прагнення до екстремальних переживань і імпульсивність впливають на соціалізацію, цей вплив полягає в посиленні схильності уникати реального світу шляхом зміни свого психічного стану (В. Д. Менделевич). Проте залишається без відповіді питання, які конкретні порушення розвитку негативно впливають на здатність людей на ранньому етапі життя правильно адаптуватися, незважаючи на наявність негативних обставин.

На нашу думку, дослідження ігрової залежності молоді вимагає усвідомлення особливостей психологічного та особистісного розвитку цього періоду, які сприяють адаптації та запобігають штучному уникненню реальності. Основою профілактики даного відхилення має стати відновлення процедури психологічного розвитку та надання допомоги у формуванні суттєвих (нормальних) особистісних якостей для цієї вікової категорії. У зв'язку з цим надзвичайно важливо розглянути розвиток особистості у дітей та підлітків і пояснення залежності від ігор у зв'язку з ігноруванням цього розвитку.

Періодизація юнацького віку. І. С. Кон визнає, що часові точки, які відрізняють підлітковий вік від юності, є контингентними (особистими) [38, 6]. Крім того, межа, яка визначає кінець молодості та перехід до дорослого життя, неоднозначна. Дослідження наукових публікацій на цю тему показує, що вікова періодизація може бути здійснена багатьма способами: біологічними (морфологія, фізіологія та біохімія вікових періодів офогенезу); соціальні;

освітні, психологічні та інші.

У зв'язку з цим фізіологічні критерії віку свідчать, що юність у хлопців починається в 17 і закінчується в 22-23 роки, у дівчат - в 16 і триває до 19-20 років. Г. С. Костюк зазначає, що старша шкільна (молодша) вікова група починається з 15 років і закінчується в 17-18 років [27, 222]. Д. О. Донцов стверджує, що середній вік молодості 16-17 років, а тривалість молодості 20-21 рік [43]. У цьому віці виділяють три періоди часу: 16-17 років, тобто рання юність; 17-20 – молодь; 20-21, що є пізньою молодістю [43, 34].

Теоретичне дослідження питання показало, що існує значний ризик виникнення залежності від ігор у ранньому підлітковому віці. У підсумку дослідження має бути зосереджено на дослідженні вибірки 16-17 років.

Закономірності психологічного розвитку в юнацькому віці та його основні особливості. У теорії Л. С. Виготського, розвинутій його послідовниками (Л. І. Божович, О. Н. Леонтьєв, П. Я. Гальперін, Д. Б. Ельконін та ін.), динаміку психічного розвитку пояснено через взаємодію соціально-культурного оточення та психічних особливостей індивіда [14, 144]. Основним поняттям цієї теорії є

«соціальна ситуація розвитку» — умовна площина, де взаємодіють соціальні вимоги до суб'єкта та його психологічні особливості [14, 178].

У понятті «соціальна ситуація розвитку» розрізняють дві складові:

1. Внутрішня (суб'єктивна) позиція — сукупність досвіду, потреб та прагнень, що зумовлюють те, як дитина ставиться до свого місця в соціумі і яке місце прагне в ньому здобути [14, 174]. Внутрішня позиція дитини слугує «призмою», крізь яку вона сприймає всі впливи свого оточення та обставини життя [14, 176].

2. Об'єктивна позиція дитини серед оточення. Тут ідеться про функції, котрі має виконувати дитина на певному віковому етапі розвитку, висовувані до неї вимоги та її об'єктивну здатність їх задовільнити [14, 176].

Терміном «переживання» Л. С. Виготський з'ясовує, як взаємодія дитини з навколишнім середовищем визначає її розвиток. У результаті вчений дійшов висновку, що досвід спонукає людину до дії, яка веде до розвитку розумових

здібностей, уподобань, умінь, нових потреб, формує особистість, змінює соціальне становище суб'єкта [14, 53]. .

Цільова позиція раннього розвитку молодості описується такими соціальними очікуваннями: визначити свій життєвий шлях, розвинути свої переконання та характер, знайти своє призначення.

Д. О. Донцов називає такі обов'язки цього віку: визначення свого життєвого шляху та місця в суспільстві. Пошук, навчання та початок спеціальності, яку обрали. [43, 34].

Внутрішня позиція індивідів у ранній юності характеризується їхньою відданістю майбутньому, процесом автономії та залежністю від подальших професійних зусиль. Формалізована глобальна мета в перспективі молодої людини (наприклад, бути корисним суспільству) вважається досяжною через конкретні кроки: спочатку вони повинні успішно завершити свою освіту, потім вони можуть почати працювати. Ця мета сприяє осмисленому засвоєнню змісту освіти [14, 376].

Л. І. Божович писав, що вибір іншого шляху, автономії, стає для них центральним (перш за все в ранній юності), оскільки вони мають справу з афективною складовою свого становища: навколо цього обертається вся їхня діяльність і всі їхні інтереси. Зрештою, науковець зазначає: «потреби у професійному виборі, у пошуку свого місця в суспільстві та в житті – все це становить законний акт самовизначення людей цього віку. Через це лише люди цього віку можуть сподіватися на мають усі ознаки свого віку» [14, 381]. Необхідність самовизначення вважається *найважливішим фактором психічного розвитку* в цьому віці [14, 381; 31; 43].

Н. В. Голованова визнає, що автономія – це вибір, який сприяє додатковому особистісному зростанню та розвитку [34]. Самовизначення пов'язане насамперед з усвідомленням своїх цілей, завдань та інтересів, прагненням до реалізації особистісного потенціалу, бажанням реалізуватися, прагненням до переваги над іншими, встановленням цілей і пріоритетів [34, 57].

Також розглядаються основні вимоги молоді, які інтерналізуються.:

- важливість доброзичливих стосунків з дорослими на основі принципу рівноправності;
- психологічне відокремлення від батьків, зумовлене появою власних інтересів та зайнятості в цьому віці;
- потреба в друзях. На нашу думку, тут радше слід розглядати ширшу потребу в приналежності та ідентичності (теорія психосоціального розвитку Е. Еріксона);
- статеве дозрівання та зміни гормонального фону визначають потребу в статевій ідентифікації та потяг до статевої близькості [36, 223].

Серед інших особливостей, які складають внутрішню позицію розвитку юнаків, можна виділити такі:

- життєрадісність та оптимізм, зумовлені істотним збільшенням фізичних сил, гормональними змінами, змінами соціальних очікувань;
- схильність перебільшувати власну значущість, самостійність, потреба в новому, віра у власні можливості.

Узагальнюючи сучасні наукові погляди, можна виділити такі соціальні умови та психологічні особливості, які формуються в цьому періоді:

- соціальні очікування щодо вибору професії (навчання) і формування кори сприяють розвитку концептуалізації незрозумілих думок, здатності слідкувати за логічними зв'язками. Виявлення суперечливості в знаннях, поведінці оточуючих і їх переконаннях, критика — все це особливості пізнавальної діяльності молодшої людини. На відміну від підлітків, молоді люди мають можливість зрозуміти справжній зміст професії та можливі проблеми, які у них можуть виникнути;
- суспільні очікування стосовно засвоєння професії та усвідомлення необхідності навчання формують здатність підпорядковувати свою діяльність віддаленій меті та чинити супротив труднощам [27, 262-263].
- оцінка мотивів власної поведінки та мотивів оточуючих у їх відповідності прийнятим нормам — формують глибокі та міцні моральні емоції, совість;
- виконання реальних трудових обов'язків під час практики чи роботи

сприяють формуванню якостей як дисциплінованість, організованість, відповідальність.

Інші психологічні властивості, які посилюються протягом цього періоду, включають розвиток самосвідомості та індивідуальної ідентичності. Розглянемо їх з точки зору теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона.

Підвищення самосвідомості супроводжується розвитком значущих міжособистісних стосунків, поняттям романтичного кохання. Особливістю останнього є те, що переживання романтичного кохання відмежовується від статевої пристрасті. Е. Еріксон вважає поняття романтичного кохання значущим щодо самосвідомості. Цей вчений описує романтичне кохання як проекцію свого особистого «Я» на іншу людину. У процесі розвитку позитивних стосунків з об'єктом любові суб'єкт має можливість розпізнавати як власні особливості та очікування, так і особистісні характеристики та потреби потенційного партнера.

Відповідно до теорії Е. Еріксона, розвиток ідентичності є першочерговим позитивним аспектом молодості. Професія, спрямованість любовних почуттів, вибір друзів, концепція соціальної системи і процес самоатрибуції - все це пов'язано з процесом ідентифікації, створенням особистості: професійної, сексуальної, соціальної, політичної чи будь-якої іншої. Як наслідок, першочерговим завданням цієї вікової категорії є пошук свого місця у світі, створення власної соціальної ідентичності.

Зрештою, одним із найважливіших факторів психологічного розвитку молоді є потреба в автономії, яка тісно пов'язана з розвитком професійної ідентичності. Необхідність професійного вибору та його здійснення підвищує рівень розвитку, пов'язаний з: усвідомленням свого життєвого обов'язку, самореалізацією, реалізацією свого потенціалу в обраній професії. Інші характеристики раннього підліткового віку включають розвиток психологічної дистанції від батьків і створення дистанційних і доброзичливих стосунків з ними. Останнє пов'язане з прагненням молодих людей бути визнаними батьками дорослими і повноправними учасниками суспільства. Інші атрибути молодості включають схильність переоцінювати свою значимість, віру у власні

можливості, радість і оптимізм. У цей момент активно розвивається здатність до абстрактного мислення, причинно-наслідкових міркувань, самосвідомості, реалістичних очікувань, моральних емоцій, совісті, сили волі та контролю.

Психологічна потреба в самотійності, впевненості з'являється у дітей, як тільки вони вчаться ходити. Е. Х. Еріксон вважає, що пізніша незалежність представлена соціальною ідентичністю, яка позитивно впливає на соціальний успіх, формує життя дитини поза сім'єю та схвалюється батьками. Самовизначення, набуття нового соціального рангу відбувається в період ранньої юності; водночас людина очікує від батьків підтвердження свого нового статусу, виникнення соціальної рівності, підтвердження їх здатності виконувати роль дорослого та нести особисту відповідальність [14; 38; 49].

Вважається, що причиною адиктивної поведінки є психологічна залежність, яка є етапом психологічного розвитку, який випливає з незалежності (автономії). Тобто психологічна залежність вважається порушенням схильності ранньої юності до психологічної незалежності, це характерно для раннього періоду молодості.

По-перше, давайте обговоримо зв'язок між психологічною залежністю та залежністю в цілому. В. Д. Менделевич вважає, що першопричиною всіх залежностей є психологічний інфантилізм [44, 11]. Вчений вважає наявність магічного мислення, схильність перекладати провину на інших індивідів і відмовлятися від виконання своїх обов'язків – усе це вважається ознаками інфантильності. Особливістю теорії В. Д. Менделевича є те, що первинні психологічні характеристики наркоманів описуються як часткові прояви дитячої поведінки. Вчений вважає, що прояв психологічної залежності і страх втратити прихильність є частиною цього явища. Вважається, що залежні люди відчують безпорадність, нездатні приймати самотійні рішення та несамотійні. Через перераховані вище причини ці особи відчують сильний страх втрати близької людини та формують залежну поведінку, що виражається у: перекладанні на них відповідальності, підпорядкуванні власних дій інтересам близьких, відмові від обговорення своїх занепокоєння або потреби інших, або ухилення від інших.

В. Д. Менделевич називає зовнішній локус контролю схильністю заперечувати особисту відповідальність за свої вчинки, натомість звинувачувати інших у своїх. В. Д. Менделевич вважає, що азартні гравці мають зовнішній контроль над своїми діями, не несуть відповідальності за власні рішення і схильні інтерпретувати життєві події як результат зовнішніх сил, таких як вплив на них правил казино.

Психологічна залежність наркоманів найбільш повно задокументована в психоаналітичній сфері. Одним із перших дослідників був Р. Раді, який вважав, що особи, схильні до депресії, коли вони відчують фрустрацію та мають низьку здатність протистояти психологічному стресу, схильні до залежності.

Біль і дискомфорт [16]. Вживання наркотиків полегшує біль і сприяє насолоді. Це полегшує хімічну залежність, щоб замінити втрату справжніх стосунків, тому залежна буде відчувати внутрішню безпеку, оскільки вона не відчуватиме болю втрати. Останні дослідження підтверджують висновок про те, що загальним атрибутом усіх пацієнтів із залежністю є імпульсивність, спричинена бажанням уникнути болю та напруги; ці фактори, як кажуть, пов'язані з важкою психологічною травмою. Це полегшує порівняння наркомана, який приймає наркотики, до оральної стадії розвитку (стадії психологічного єднання). Вважається, що будь-який стрес сприймається як загроза життю, подібно до того, як немовля сприймає відчуття голоду. [16, 24].

Інший дослідник, Х. Крістал, описуючи свій досвід надання психоаналізу залежним, він заявив, що вони розвивають унікальні, амбівалентні та співзалежні стосунки з важливими людьми. Вчений описує ці асоціації як «ідолопоклонство», їх особливість полягає в тому, що залежна людина повністю залежить від другої половинки, якій приписується здатність «розуміти, що потрібно суб'єкту». У результаті суб'єкт підпорядковується авторитету, відчуває злість і ненависть до «ідола», бо це «падає духом» [16, 102]. Через травматичний характер цієї асоціації переважає об'єктно-орієнтований підхід до мислення, який зосереджується на самому об'єкті та його асоціаціях з іншими об'єктами, а не на самих людях чи діяльності. Важче мати справу з речами, ніж з

ідолопоклонством, останнє з яких сприймається як фактор емоційної безпеки. [16, 108].

Г. Крістал вважає, що розвиток стосунків за типом «ідолопоклонства» є результатом катастрофічної травми, яка викликає у суб'єкта такі дефекти, як алекситимія, для цього необхідна присутність значущої особистості, здатної зрозуміти потреби суб'єкта.

Сучасні дослідження підтверджують висновки щодо зв'язку між психологічною залежністю та підвищеним ризиком різноманітних залежностей, а також погіршенням здатності адаптуватися до здорового способу життя.

Вітчизняні вчені С. О. Кулаков, Т. П. Короленко, Н. В. Дмитрієва, С. О. Осінська вважають найбільш поширеною формою психологічну залежність, яка потім переходить у форму співзалежності (прихильність до близької людини). Потім співзалежність замінюється специфічним хімічним процесом (або поведінковим патерном) [39, 12]. Подібну філософію використовує Б. Вайнхолд, який вважає, що співзалежність – це психічне захворювання, пов'язане з незавершеністю стадії розвитку психології, недосягненням «автономії» та симптомами розладу. [49, 16]. Співзалежність, як зазначає вчений, пов'язана з нерозмежуванням меж власного «Я», небажанням брати на себе відповідальність за власне життя, схильністю присвячувати себе іншим людям і виконувати вчинки, яких вони вимагають через себе. страх бути відкинутим тощо.

А.С. Дослідження Кочаряна прийшли до висновку, що залежність (зокрема, ігрова) є результатом первинного спілкування з іншими людьми (співзалежність). Визнається, що вторинна залежність від хімічної речовини чи ситуації сприяє уникненню неприємних наслідків первинної співзалежності (біль, емоції, страх, провина та сором). [52, 67].

Незалежність і здатність розвивати люблячі, рівноправні та доброзичливі стосунки з дорослими є одним із важливих активів ранньої молодості, як задокументовано Г. С. Костюком, Л. І. Божович, І. С. Коном та іншими. Як наслідок, наявність психологічної залежності можна вважати як індивідуальною, так і особистісною, яка збереглася та посилилася внаслідок порушення

психологічного розвитку молоді. Зокрема, йдеться про нездатність молоді людини брати участь у соціальних процесах під час гри.

Як наслідок, аналіз наукових досліджень літератури свідчить про те, що причиною схильності до азартних ігор є психологічна залежність. Останнє пояснюється порушенням психологічного розвитку (незавершеність стадії автономності), а також результатом катастрофічної події. Психологічна залежність перетворюється на міжособистісну залежність (співзалежність), яка вважається високоенерговитратною. Психологічна залежність пов'язана з цими іншими явищами, а також із зовнішнім контролем над локусом контролю. Адиктивна поведінка може формувати внутрішній світ і сприяти психологічному відновленню подібно до стосунків із реальною людиною. Психологічна залежність і пов'язана з нею співзалежність свідчать про відсутність психологічного розвитку в ранньому підлітковому віці.

Труднощі у відповідності соціальній ситуації розвитку юнацького віку через внутрішній конфлікт. На думку Л. Вермсера, адиктивну поведінку можна розглядати як obsесивно-компульсивний невроз, а це відкриває нові можливості в психоаналітичному лікуванні [16, с. 55].

Зв'язок між залежностями та obsесивно-компульсивним невротизмом полягає в тому, що причиною обох розладів є почуття страху, яке сприймається як шкідливе (тривога), і намагається захистити людину від нього. Захист через постійні думки про безпеку пов'язаний з нав'язливими ідеями, ритуальні дії - з примусом. Хімічні цикли можна вважати аналогом нав'язливих ідей у психіатрії. Ще одна подібність полягає в тому, що як компульсивно-одержимі розлади, так і залежності мають надсильне Супер-Его. Третя подібність – це едіпов конфлікт і протиріччя між бажаннями інтеграції та індивідуалізації, які є підтипами цього розладу [16, с. 74]. Л. Вермсер так описує цю суперечку: «Це конфлікт між необхідністю належати і необхідністю бути собою; суперечка між відокремленням і потребою бути собою, яка асоціюється з руйнуванням» [16, с. 76].

В результаті наявності суперечки в структурі Супер-Его властива

адиктивній поведінці, на відміну від обсесивно-компульсивної поведінки цей атрибут відсутній. У результаті Л. Вермсер зазначає, що залежні особи мають протилежні вимоги совісті, відмінні ідеології та конфлікти щодо того, як відчувати, ідентифікувати та виконувати зобов'язання.

Сучасні дослідження також задокументували внутрішню боротьбу наркоманів. У результаті О. В. Смирнов виявив, що з залежними особами пов'язані наступні конфлікти: 1) поряд з вимогою активних дій страх проявити ініціативу; 2) наявність протилежної позиції (щодо близьких) крім потреби в особистій любові; 3) одночасна наявність багатоспрямованих потреб: у соціальних ситуаціях і наодинці [25, 24-27]. В. Д. Менделевич зазначає, що залежність полегшує (компенсує) внутрішній конфлікт у разі розвитку на ґрунті злочинності, патологічної та психопатологічної поведінки. [19, с. 33-40].

І. С. Кон вважав, що девіантна поведінка пов'язана з низькою самооцінкою молодих людей [49, 252]. Крім того, вчений визнає, що пристрасність і нездатність юнака задовольняти вимоги суспільства змушує його ставати більш напористим і мати вищий соціальний ранг у мікрогрупі через незаконні, злочинні дії [49, 254]. Ці ж прагнення і відсутність здатності виконувати вимоги часто пояснюються внутрішнім конфліктом. Як наслідок, І. С. Кон говорить про очікування, які конфліктують між собою, соціальну ідентичність, яка є конфліктною, різницю між реальною ситуацією та бажаною тощо. [49, с. 254].

Як наслідок, проведений теоретичний аналіз свідчить про те, що залежність від ігрової поведінки у молоді зумовлена внутрішнім конфліктом, який перешкоджає розвитку соціальних очікувань. Намагаючись виконати нові соціальні обов'язки, в силу збігу подій і обставин ця категорія населення відчуває зневагу з боку власної самооцінки і самоповаги.

Виходячи з інформації Л. Вермсера, очікується, що дана суперечка знаходиться в моральній сфері (Супер-Его) і може передбачати несхвалення суб'єктом проявів його особистої влади, самостійних рішень і дій. Емпірично зв'язок між внутрішнім конфліктом і адиктивною поведінкою в ранньому підлітковому віці, яка залежить від азартних ігор, досі невідомий.

Розлади, пов'язані з розвитком ідентичності щодо залежності від ігор. Самовизначення, яке відбувається в ранньому підлітковому віці, є *طابت* з розвитком професійної ідентичності [17; 38].

Згідно з теорією Т. П. Короленка та Н. В. Дмитрієвої, причиною залежності є неправильно витлумачене та плутане мислення [71; 73]. Саме наявністю розгубленості вчені пояснюють високу частоту адикції у пацієнтів з посттравматичним стресовим розладом і прикордонним типом особистості (психопатії) [39, с. 11]. Н.В. Дмитрієва зазначає, що описані стани та залежності мають ознаки деперсоналізації та дереалізації, ці симптоми характеризуються сплутаністю свідомості, зміщенням меж Я, її роздвоєнням і тривогою, що виникає внаслідок цього. [39, с. 11]. На думку вчених, особи з дифузною особистістю потребують постійної психологічної допомоги та сприйнятливі до розвитку співзалежних стосунків, у яких вони зміцнюють власні сили спілкуванням з іншою людиною [39, с. 12]. Якщо вони спочатку компенсують відсутність ідентичності шляхом об'єднання (співзалежні стосунки з близькими), вони потім спробують вирішити цю проблему, використовуючи специфічну адиктивну поведінку (як більш практичну) [39, с. 13]. Вважається, що залежність є центром нової ідентичності, яка також є новою особистістю, яка формується, це стабілізує проблеми людини з плутаним мисленням [39, с. 13]. Проте нова (залежна) особистість, як кажуть, порушує психобіологічні принципи через деструктивну поведінку та нехтування біологічними вимогами, це вважається патологією. Нещодавні дослідження показали, що плутанина щодо себе є поширеною серед людей, які мають залежність від Інтернету, це може бути однією з причин розладу. Однак зв'язок між розладом ідентичності та статтю щодо їхнього впливу на залежність від ігор ще не повністю зрозумілий.

Іншим аспектом формування соціальної ідентичності підлітків, пов'язаним з наявністю референтної групи, є вплив, який вона на них справляє. Е. Еріксон вважає, що груповий компонент ідентичності є похідним від асоціації суб'єкта з певною групою, їх ідентифікації з друзями суб'єкта та створення образів своїх ворогів. Кілька досліджень показали, що люди, які мають друзів, які

підтримують азартні ігри, мають вищу схильність до азартних ігор і мають більш серйозну форму залежності від азартних ігор, ніж люди, які мають друзів, які виступають проти азартних ігор. І. С. Кон вважає, що входження до девіантної організації підвищує ймовірність ваших девіантних дій аж на 25% [49, 254].

М. Д. Гріффітс дійшов висновку, що відсутність контролю над вільним часом підлітка з боку його батьків, а також недостатнє знання ними про його друзів, збільшує ймовірність азартних ігор. [19].

Як наслідок, пристрасть до ігор у молодості слід розглядати як спотворену ідентичність. Можна очікувати, що існують проблеми з професійною ідентифікацією, плутанина з індивідуальними та гендерними проблемами через проблеми зі створенням зрілих стосунків. Поведінка, пов'язана з азартними іграми, може вважатися шкідливою для групи в цілому.

Самоактуалізація та цілеспрямована поведінка, їх неузгодженість у ранньому підлітковому віці як причина адиктивної ігрової поведінки. Впевненість у власних силах і вміння оволодіти професією є першочерговими характеристиками молоді. З точки зору М. Р. Гінзбурга, самовизначення пов'язане з наявністю специфічних смислів (власної ідентичності, світоглядних цінностей, цілей і способу їх досягнення), а також їх реалізації через діяльність у своєму житті (ми використовуємо термін само-актуалізація, щоб визначити це). [31].

Навчання молодій людини у ВНЗ чи ПТУ можна розглядати як форму підтвердження його професійної самостійності, метою якої є стати професійно автономним. Ця перспектива підтримується прямим зв'язком між особистим задоволенням студентів та їхніми навчальними досягненнями.

У результаті Р. Мертон прийшов до висновку, що більша аномальна поведінка і девіантність присутні в соціальних групах, які намагаються досягти цілей культури (наприклад, фінансового успіху), не маючи для цього необхідних передумов (наприклад, соціального середовища). Вчений вважає, що спроби досягти нереальних цілей призведуть до маргіналізації, що, у свою чергу, збільшує ймовірність асоціального способу життя та розвитку різних

залежностей. [9].

Сучасний вчений Ю. В. Шепель використав концепції Р. Мертон для дослідження причин ігрової залежності. Згідно з його статистикою, риси споживання та відчуженості переважають у сучасній глобалізованій культурі. Характеристики споживання включають залежність людини від речей (телевізор, комп'ютер, смартфон, автомобіль тощо), а також потребу дотримуватися певної соціальної норми (красивого життя, щастя, задоволення та комфорту). Вчений дійшов висновку, що різні цінності глобальної культури сприяють формуванню особистості, яка залежить від цих цінностей. Відчуження — це процес соціалізації (нормалізації), який передбачає формалізацію людської діяльності та перетворення її на економічний обмін. Праця (зокрема умови її виконання, організація та результати) стає самостійною силою, яка протистоїть суб'єкту праці. Психологічним наслідком відчуження є сприйняття невідповідності між очікуваними результатами та формальними правилами, що призводить до психологічного болю, втрати значущості та маргіналізації.

Ю. В. Шепель дійшов висновку, що залежність від ігор є результатом історико-соціального феномену відчуження, яке сприймається як втрата сенсу життя, нездатність продовжувати соціальну гру, яка втратила свою мету. За словами вченого, людина з маргіналізованим статусом намагалася пом'якшити свій психологічний стан за допомогою численних залежностей. Крім того, за словами Ю. Інші вчені, зокрема Шепель, намагалися рекламувати свою продукцію через суспільство споживання.

— задає поведінку гри на людину як засіб ідентифікації. Таким чином, компонентом, який відрізняє нормальну активність від патологічної, є маргіналізація та травма особистості. Залежність від азартних ігор стає формою самолікування, але це лікування в кінцевому підсумку призводить до більшого зниження. Здоровий підхід до боротьби з відчуженням і втратою сенсу полягає в тому, щоб відійти від споглядання, чинити опір і знову знайти сенс, відстоюючи власну позицію.

Сучасні послідовники теорії соціальної напруги вважають, що девіантна

поведінка є результатом соціального стресу і є спробою його зняття. У цій новій перспективі показано, що соціальний генетичний стрес збільшує ймовірність ігрової залежності [57]. У результаті Р. Греко демонструє, що соціальний стрес (нездатність досягти пристойного зовнішнього вигляду, провал соціального проекту, виключення з соціальної групи) підвищує ймовірність патологічної ігromанії та хімічної залежності.

Крім того, важливо визнати, що згідно з теорією систем ці властивості, в тому числі ціннісні орієнтації (яка тісно пов'язана зі змістовністю життя та цілеспрямованістю), можуть мати системотворчу функцію, тобто визначати структуру та принципи функціонування біопсихосоціальної системи людини. [57]. З точки зору теорії системи (В.С. Мерлін) розглядається як цілеспрямована система, яка має здатність саморегулюватися і саморозвиватися, складається з трьох індивідуалізованих властивостей тіла, психічних властивостей і соціально-психологічних рис. Зусилля послідовників В. С. Мерліна мають значне значення для завершення запропонованої вченим теорії індивідуальності. В результаті Л.Я. Дорфман виступає за використання порожнистого підходу до індивідуальності, оскільки порожнисте позначення одночасно відображає цілісність індивіда щодо його підструктур і його частину щодо зовнішньої системи, частиною якої він є (наприклад, крім того, цілісність системи не є абсолютна і не має ієрархічної структури; підсистеми пов'язані з системою в цілому спільною функцією, яку вони виконують; частини і система в цілому доповнюють одна одну.

У роботі О. В. Смирнова теорія інтегральної індивідуальності була використана для дослідження аддикційної поведінки саме гравців. Наведемо дані вчених, які мають відношення до розуміння найвищих рівнів організації людської особистості, а це соціально-психологічний та інформаційно-культурний. Результати дослідження свідчать про те, що при всіх типах залежностей суспільство сприймається як холодне і вороже; характерним є самозадоволення споживанням і відсутність комунікації з соціальним середовищем або з інформаційно-культурним простором. [25, 28]. Структурна інтеграція

патологічних гравців – це сприйняття суспільства як холодного та ворожого; сприйняття культурного середовища як злочинно-розважального. [27].

О. В. Смирнов вважає, що людина з адиктивною особистістю має соціальний потенціал, позитивний при вираженні потреби в суспільстві. Нещодавні дослідження показали, що здорова самооцінка та відчуття цілі в житті зменшують поширеність залежності від Інтернету, яка супроводжується азартними іграми. Вважаємо, що поштовхом до психокорекції може стати розуміння цілеспрямованості як системотворчої.

Як наслідок, порушення процесу автономії підвищує ймовірність виникнення у молоді ігрової залежності. Порушення автономності пов'язане з: неможливістю реалізувати свій професійний потенціал; втрата поставлених цілей через неможливість їх досягнення; невідповідність очікувань реальним результатам; ситуація невдачі та відсутність бажаного враження у соціальній взаємодії, яка є окремою від соціальної реальності, маргіналізує особистість. Відновлення цілеспрямованості та самореалізації, віднайдення місця в здоровому соціумі може лежати в основі психокорекції ігрової адиктивної поведінки в ранньому юнацькому віці.

Висновки до першого розділу

Результати наукових досліджень свідчать, що залежність від ігор є у 8% дорослого населення України. Очікується, що кількість людей, відданих азартним іграм, зросте внаслідок високої травматизації країни та легалізації азартних ігор. На законодавчому рівні делегована відповідальність за зменшення негативних наслідків залежності від азартних ігор. Усі ці фактори, а також низька ефективність лікування лудоманії зумовлюють необхідність розробки програм психопрофілактики ігрової залежності після післялікарняного лікування.

Вважається, що перший інтерес до азартних ігор виникає в підлітковому віці, а в юності це відхилення стає повноцінною звичкою. У зв'язку з цим підлітковий вік слід вважати першорядним у вирішенні проблеми ігрової

залежності на рівні девіації. Наукова важливість дослідження полягає у відсутності досліджень здорових способів відновлення психології молоді, яка є основою профілактики ігрової залежності.

Аналіз літературних досліджень виявив, що залежність від поведінки розглядається як первинний преморбідний стан, відхилення або стан, що передують розвитку залежного розладу (В. Д. Менделевич, І. С. Бахтін, С. І. Галяутдінова). Існуючі теоретичні уявлення свідчать про те, що ігрова залежність характеризується прагненням змінити психічний стан шляхом концентрації уваги на азартних іграх, що призводить до підвищення емоційного стресу. Діагноз залежності від ігор може бути здійснений шляхом спостереження за невідповідністю критеріям залежності від ігор. При діагностиці корисно враховувати наявність супутніх розладів – залежності від комп'ютера та Інтернету.

У молодих людей залежність від ігор пов'язана з порушенням автономії. Про це свідчать наступні індивідуальні особливості юнаків: психологічна залежність і нездатність до самостійності; посилення внутрішньої конфліктності внаслідок тенденції до незалежності; плутана ідентичність, яка пов'язана з професійними проблемами, соціальними конфліктами, безглуздістю життя, цілей і методів.

Важливо визнати, що всі основні психологічні властивості молоді розглядалися в поєднанні з ігровою залежністю. Аналіз літературних даних свідчить про те, що залежність від ігор пов'язана з несамотійністю (незавершеністю етапу розвитку «автономії»), психологічною залежністю, внутрішнім конфліктом, проблемами професійної ідентифікації. Ці проблеми підвищують ймовірність ідентифікації з асоціальними групами, втрати сенсу життя, порушення процесу самоактуалізації, нецілеспрямованості.

РОЗДІЛ 2

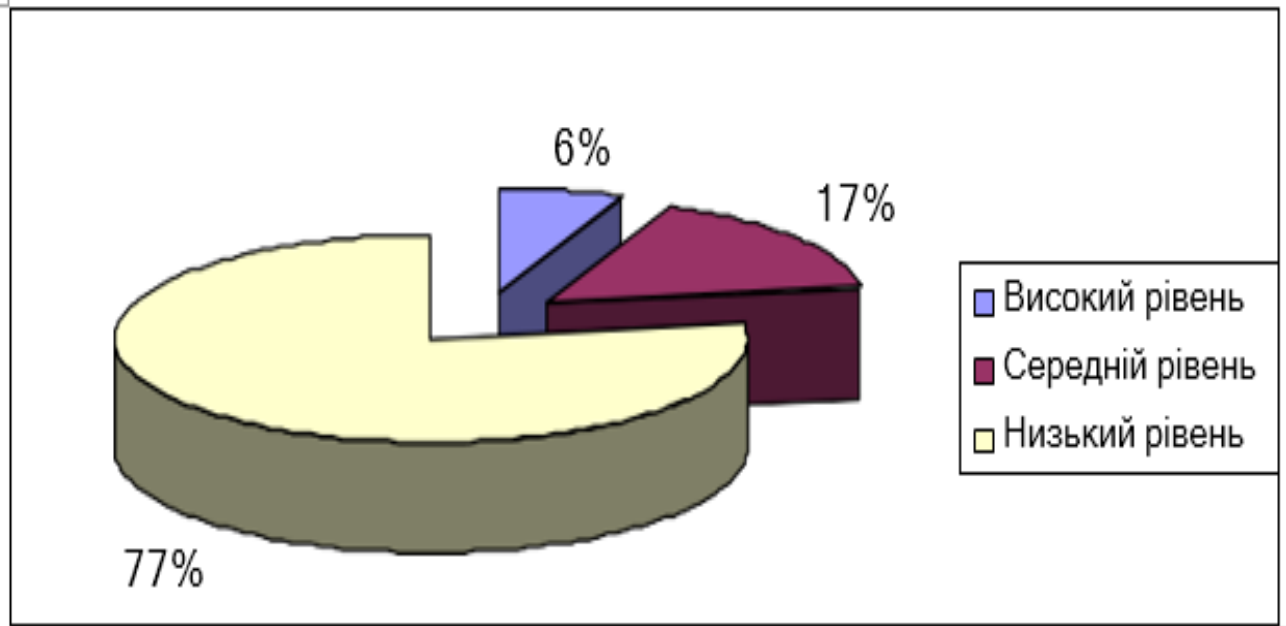
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИНИКНЕННЯ ЛУДОМАНІЇ У ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ

2.1. Організація і методологічне забезпечення дослідження виникнення лудоманії

Для того, щоб розпізнати справжній ступінь ігрової залежності серед молоді, ми створили комплекс психологічних методів і прийомів, які мали на меті виявити справжній стан ігрової залежності у студентів першого курсу ЗУНУ. Тривалість експериментальної програми складалася з: «Тест на виявлення ігрової залежності (Союз анонімних гравців)», «Тест Т. Такера на

виявлення ігрової залежності», «Скринінг на виявлення ігрової залежності» Ю.А. Машека "Тест на виявлення ігрової залежності" Ю.Машека.

Результати «Тесту на ігрову залежність (Асоціація анонімних гравців)» свідчать про те, що із загальної кількості учасників (48 осіб) лише троє демонстрували поведінку, яка досліджується (рис. 1).

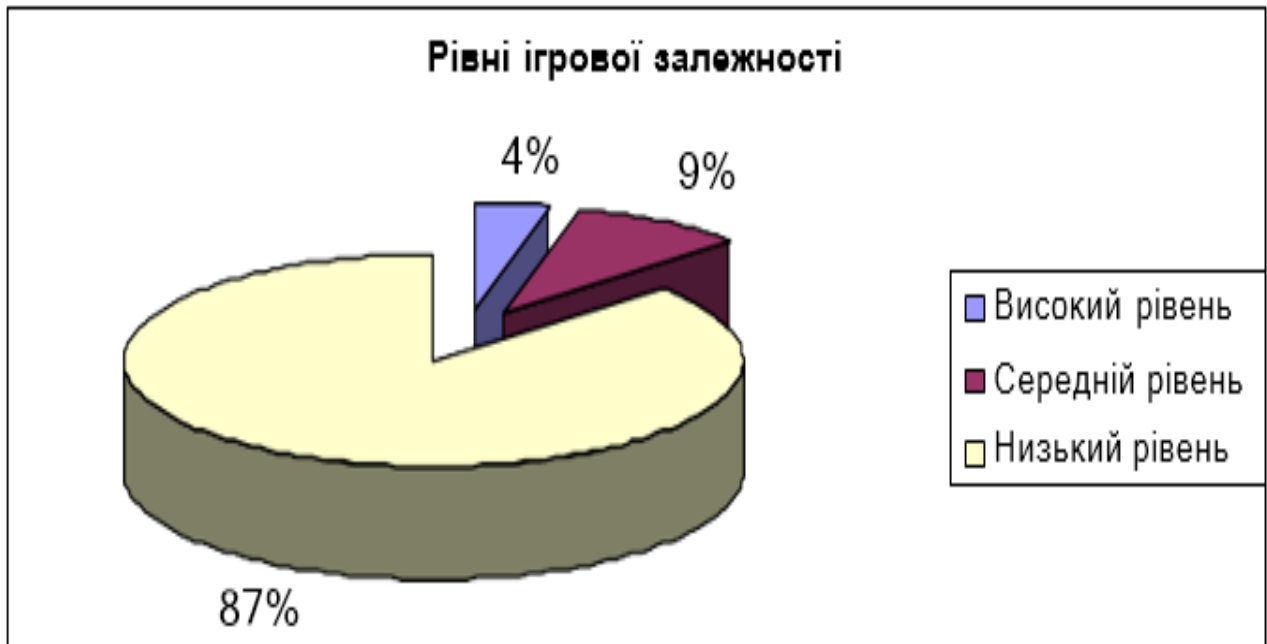

Діаграма 1. Рівні гемблінг-залежності осіб юнацького віку за «Тестом на визначення ігрової залежності (спілка анонімних гемблерів)»

Зміст запитань стосувався потенційного задоволення від процесу, а також емоційного стану, пов'язаного з ним, і всі вони отримали найбільшу кількість ствердних відповідей від учасників. Питання, на які учасники посіли друге місце за кількістю ствердних відповідей, стосувалися фінансових зобов'язань у грі. Зміст запитань, на які не було ствердної відповіді респондентів, стосувався, насамперед, негативних переживань, пов'язаних з грою, зіпсованої репутації, юридичних проблем щодо гри та відсутності психоемоційного стану гравця. Як наслідок, аналіз кількісних та якісних даних свідчить про те, що підлітки беруть участь в азартних іграх, щоб отримати задоволення від самої гри, відмежуватися від негативних переживань у реальному житті та посилити позитивні емоції, незважаючи на матеріальний стан.

Далі було використано «метод Т. Такера для виявлення пристрасті до гри». Отримані результати зображені на круговій діаграмі 2. Згідно з висновками

Такера, було визнано 2 залежних особи (4%) і 4 потенційно залежних особи (9%). 42 особи (87%) вільні від залежності від ігор.

Діаграма 2. Рівні ігрової залежності за тестом Т. Такера

Аналіз змісту запитань дозволяє зробити висновок, що найбільшою популярністю користуються питання, які отримали найбільшу кількість відповідей і підсумкових балів:

- 1) почуття провини за гру;
- 2) бажання реваншу за програш;
- 3) вияв азарту.

Запитання, що набрали найменшу кількість виборів і підсумкових балів, виявляли:

- 1) усвідомлення респондентом того, що він є залежним від гри;
- 2) респондент потребує більш насиченого емоційного переживання, пов'язаного із ситуацією ризику в грі.

У результаті наведені вище дані дозволяють зробити висновок про те, що частина респондентів розуміють негативний вплив гри на поведінку, мають емоційний зв'язок з процесом гри і їм важко регулювати свою поведінку.

Друга частина респондентів не вважає, що вони залежні від гри або потребують збільшення інтенсивності своїх емоційних переживань в обмін на більший ризик у грі.

Щоб визначити ступінь присутності ігрової залежності у молоді, ми використали «Скринінг ігрової залежності» Ю. Машека, що сприяло об'єктивній оцінці та змістовній інтерпретації особливостей поведінки, пов'язаної із залежністю. Ключ до цього методу - позитивно відповісти на 7 із 10 запропонованих запитань, це буде означати пристрасть до азартних ігор. Одержані дані ми пропонуємо діаграмою 3.

Діаграма 3. Показники залежності від азартних ігор за «Скринінгом залежності від азартних ігор» Ю. Машека

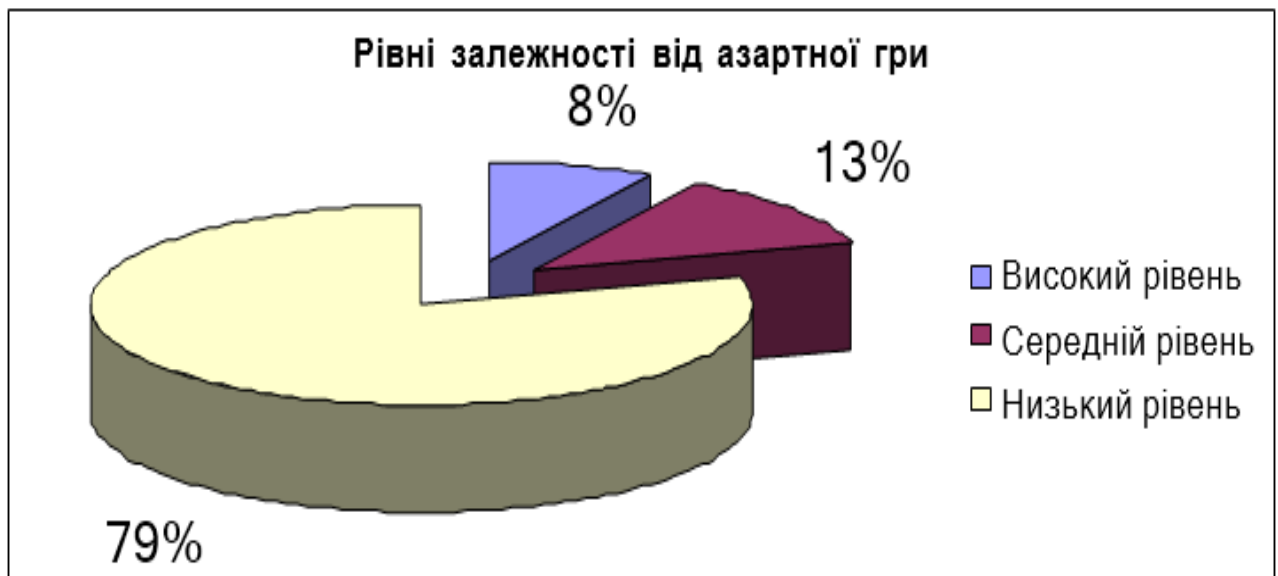
Дані на малюнку демонструють, що 3,2% учасників мають високий рівень залежності від азартних ігор, 4% мають середній рівень залежності і 94% мають низький рівень залежності від азартних ігор.

Після аналізу кількісних та якісних даних, пов'язаних із «Скринінгом залежності від азартних ігор», було виявлено, що запитання 1, 3, 6, 9 отримали найбільшу кількість балів, питання 2, 4 та 10 отримали найменшу кількість балів відповідно.

Питання, які набрали найбільшу кількість балів, вказували на прихильність до певного типу гри, соціальні умови гри (гра наодинці чи з друзями), а також суб'єктивну кількість часу, проведеного онлайн.

Запити з найменшою кількістю балів демонструють основне бажання респондента сприяти задоволенню особистих потреб через гру, а також ступінь впливу участі в грі на їхні навчальні зусилля.

Іншим дослідницьким інструментом, який було визнано необхідним включити до батареї психологічної діагностики, став «Тест на виявлення залежності від азартних ігор» Ю. Машека. В результаті тесту було отримано значний обсяг інформації щодо особливостей адиктивної поведінки досліджуваної молоді та безпосередньо оцінено відсоток залежних підлітків. Одержані показники ми пропонуємо на діаграмі 4.

Діаграма 4. Рівні залежності від азартної гри за тестом Ю. Машека

4 студенти, що складають 8% від загальної вибірки першокурсників, мають виражену залежність від азартних ігор, що свідчить про спотворення емоційно-вольового, ціннісного та мотиваційного компонентів їх особистості. Ці люди мають схильність уникати реального світу, населяючи віртуальний світ гри. Усі особисті психофізіологічні потреби ігноруються.

6 із 12 опитаних мали 12,5% загальної вибірки; їхній середній рівень пристрасності до азартних ігор склав 12,5%, що виражається як пристрасність до азартних ігор у контексті соціального схвалення.

Із загальної кількості 79,5% складають 38 підлітків, більшість з яких мають низький рівень залежності від азартних ігор, що характеризується спорадичним включенням в ігрове співтовариство, створенням усіх особистих сфер та відсутністю їх деформації.

Дослідження гендерних відмінностей у вираженні залежності від азартних ігор показало, що жінки менш схильні до ігрової залежності, ніж чоловіки.

Аналіз експериментальних даних підтверджує твердження про те, що опитані респонденти демонстрували загалом низький ступінь поширеності ігрової поведінки – серед загальної кількості респондентів (48 осіб) лише четверо демонстрували поведінку, яка досліджується. Ще 8 осіб вважаються залежними від азартних ігор.

Таким чином, нам удалося з'ясувати, що особи юнацького віку грають в азартні ігри з метою:

- 1) отримання задоволення від самої гри;
- 2) «втечі» від негативних переживань реального життя;
- 3) підсилення позитивних відчуттів від гри.

Вони усвідомлюють негативний вплив гри на власну поведінку і той факт, що вони є емоційно «включеними» у процес гри. При цьому їм важко контролювати себе.

2.2. Аналіз психологічних чинників виникнення лудоманії в юнацькому віці

Результати діагностичного дослідження показали, що питання ігрової залежності є актуальним для молоді. У результаті теоретичний аналіз літератури, особливо праць Т. Безенко, Т. Вакуліч, В. Друзіної, С. Красікової та ін., індивідуальні бесіди з молоддю та діагностичні дослідження привели до

виявлення цих наслідків. Їх можна розділити на кілька груп (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Наслідки надмірного захоплення азартними іграми

Рівень наслідків	Змістова характеристика
Наслідки на фізіологічному рівні	1. Проблеми з режимом сну і активності. 2. Втрата апетиту, нерегулярне харчування або надмірне неконтрольоване споживання їжі. 3. Проблеми із зором. 4. Проблеми з опорно-руховим апаратом, викривлення постави. 5. Порушення правил особистої гігієни.
Наслідки на психологічному рівні	6. Часткова або повна ідентифікація ігомана з комп'ютерним героєм. 7. Неадекватне ставлення до себе в результаті невідповідності «Я-реального» і «Я-віртуального». 8. Тимчасове усвідомлення марності свого захоплення поряд з неможливістю зупинитися. 9. Порушення емоційно-вольової сфери.
	1. Конфлікти з батьками і рідними. 2. Проблеми з навчанням, які можуть бути пов'язані з пропусками шкільних занять, погіршенням як фізичного, так і психічного

Наслідки на соціальному рівні	здоров'я. 3. Відсутність інших захоплень крім комп'ютерних ігор. 4. Надання переваги комп'ютерним іграм, а не живому спілкуванню. 5. Соціальна дезадаптація. 6. Готовність порушити закон заради гри.
-------------------------------	---

Розглянемо конкретні причини наслідків більш детально. У результаті фізіологічні наслідки включають проблеми зі сном і активністю. Це означає, що молоді люди можуть брати участь у нічних іграх, а вранці відчувати млявість і нездужання. Якщо гра проводиться в рамках комп'ютерного клубу, то спати може не бути кілька днів. Часто студенти відчують проблеми зі сном, сняться кошмари, пов'язані з нервовим напруженням, а також мають нав'язливі думки про гру. Іноді їм сняться сцени з комп'ютерних ігор.

Т. Безенко вважає, що одним із негативних наслідків надмірного захоплення комп'ютером у молоді є втрата апетиту та нерегулярне харчування, що призводить до захворювань шлунково-кишкової системи та загальної слабкості організму. Інколи залежні від азартних ігор просто не згадають задовольнити свої харчові потреби або зроблять це пізніше, ніж це необхідно для повноцінного розвитку організму.

У підсумку можна констатувати, що у відданих геймерів такі життєво важливі для функціонування організму вимоги, як потреба в їжі та відпочинку, менш важливі, ніж потреба в комп'ютерній грі.

Крім того, Т. Безенко зазначає [3, 165], що підлітки, які часто відвідують комп'ютерні клуби, часто вживають каву та енергетичні напої, останні з яких активізують організм. До них відноситься «Ред Булл», який користується особливою популярністю.

«Берн», «Нон стоп», «Ягуар» та ін., які сприяють підвищенню розумових здібностей, підвищенню продуктивності праці, швидко знімають втому, сонливість, млявість.

Важливо звернути увагу на несприятливі наслідки втрати зору, зокрема

сухість очей і відчуття печіння в очах. Комп'ютерна гра настільки захоплююча, що підліток не в змозі триматися на безпечній відстані від комп'ютера і натомість проводить години за грою без зупинки. Крім того, В. Друзін зазначив, що в комп'ютерних парках відвідувачі, як правило, грають або в повній темряві, або з рівнем освітлення нижче середнього (відтак сюжет гри виглядає більш захоплюючим). Однак погане освітлення негативно впливає на зір відвідувачів.

Наявність проблем з опорно-руховим апаратом, неправильна постава – не рідкість. Треба погодитися з С. Красіковим [28, 83], який займає тривалу посаду, що сприяє великому навантаженню на хребет, і у підлітків іноді болить спина. Крім того, відсутність фізичної активності призводить до поганої фізичної підготовки та потенційних проблем із зайвою вагою.

За словами М. Кошенової, постійні рухи правої руки під час маніпуляцій з мишею можуть призвести до перетренованості м'язів і синдрому зап'ястного каналу, який є станом пошкодження нерва в руці.

Ще одним згубним побічним ефектом надмірного захоплення комп'ютерними іграми є нехтування правилами особистої гігієни. За спостереженнями Т. Вакуліч, неповнолітні, які надмірно захоплюються комп'ютерними іграми, часто мають неорганізований і неохайний вигляд, забувають елементарні правила особистої гігієни, порушення яких може завдати шкоди здоров'ю як окремих осіб, так і більших груп.

Другий кластер наслідків надмірного захоплення підлітками комп'ютерними іграми, який ми визначили, — це зміни на психологічному рівні. Багато вчених, зокрема І. Іванов, П. Мунтян, О. Яніцький та інші, вважають, що це так. Ці зміни самі по собі становлять найбільшу загрозу психічному здоров'ю підлітків і є первинними симптомами розвитку адиктивної поведінки. Давайте обговоримо цей набір ефектів докладніше.

Повне або часткове визнання абата комп'ютерним героєм. Зокрема, І. Іванов [19, 46] вважає, що саме рольові ігри сприяють розвитку психологічної залежності від комп'ютера, незважаючи на те, що він визнає, що ця ж залежність може розвиватися і на нерольових комп'ютерах.

Досліджуючи П. Мунтяна, він зазначає, що підлітки знайомляться з комп'ютером значною мірою через його специфічні властивості. У результаті невиконання поставлених завдань у грі не пов'язане з програшами, поганими оцінками, лайкою батьків або помилку можна виправити повторним проходженням через призначений момент гри [36, 12-15].

Ми можемо зробити висновок, що поряд з ідентифікацією комп'ютерні залежні люди також можуть демонструвати такі психологічні засоби захисту, як заміна, раціоналізація та заперечення. Такий висновок маємо змогу зробити на основі результатів проведеного емпіричного дослідження, особистого спілкування і прихованого спостереження за потенційними комп'ютерними гromанами в процесі гри на уроках інформатики.

Спираючись на зусилля О. Яницького [65, 156], робимо висновок, що цей захисний механізм передбачає зміну дії з більш небезпечного і складного об'єкта на менш небезпечний і більш доступний об'єкт. Ми зафіксували випадки, коли підлітки, які провалили гру, звертали свій гнів, агресію та ненависть до комп'ютера, його гарнітури тощо. Агресивна поведінка виражалася як в усній, так і в письмовій формі (нецензурна лексика), а також у фізичних діях (удари ногами друзів, які сиділи поруч, удари по клавіатурі, столу, навушниках).

Контент-аналіз спостережених та опитаних ситуацій щодо студентів свідчить про те, що механізм психологічного захисту, подібний до підміни, міг стати поштовхом для прояву насильницьких дій, у тому числі кримінально-каральних, наприклад, у відповідь на заборону грати в комп'ютерні ігри.

Про наслідки неадекватного ставлення до себе через невідповідність «Я-реального» і «Я-віртуального» І. Іванов зазначає, що у залежних від комп'ютерних ігор спостерігається порушення поля психічного стану та підвищення дезадаптація як результат конфлікту цих двох «Я» [19, 89]. За результатами діагностичного дослідження можна зробити висновок, що відчуття комфорту, героїзму, переваги та лідерства в комп'ютерній грі глибоко змінюється наявністю невирішених проблем, відсутністю високого становища

в реальній команді та те, що головний герой не в змозі їх розгадати. Постійне спілкування з однією і тією ж аудиторією комп'ютерних ігор змінюється самотністю і відчуженістю в реальному житті. Чим більша участь неповнолітнього в комп'ютерній грі, тим більшою буде різниця між «Я-реальним» і «Я-віртуальним». Таким чином, підліток не усвідомить трагічних наслідків своєї пристрасті, поки не піддасться бажанню опинитися в психологічно знайомому місці: тобто у світі комп'ютерів. Тому в результаті геймери готові проводити за комп'ютером годинами або навіть 24 години на добу, що негативно позначається на здоров'ї.

Серед згубних наслідків надмірного захоплення грою слід визнати порушення емоційно-вольової сфери. Л. Шнайдер [62, с. 122] стверджує, що втрачається емоційна взаємодія з оточуючими, а підвищується емоційний тон комп'ютерних персонажів та ігрових сценаріїв.

Результати нашого експериментального дослідження даної теми дозволили зробити висновок про наявність у потенційних азартних залежних емоційно-вольових розладів. Як наслідок, ми раніше задокументували, що завзяті азартні гравці мають профіль, схожий на тривогу (68 %), що проявляється в низькій комунікативності, соціальній нерішучості та сумнівах у собі, коли вони досягають успіху. Ми можемо зробити висновок, що це стан, який викликає спробу пом'якшити занепокоєння в марній спробі зробити це за допомогою віртуальної реальності комп'ютерів, де гравці можуть більш активно демонструвати свої творчі таланти.

Крім того, результати нашого дослідження показали, що учасники ігрової залежності мали вищий ступінь агресивності (58 %). Така поведінка може виражатися у формі демонстрації неповаги до дорослих, фізичних чи словесних нападів на інших або ненависті до себе. Можна зробити висновок, що неповнолітні, які захоплюються комп'ютерними іграми з насильницькими сюжетами, відносяться до так званої групи ризику щодо розвитку агресивної поведінки.

У зв'язку з цим слушною видається думка Л. Шакірова про те, що ступінь насильства серед молоді є ознакою витіснення агресивних інстинктів особистості через проєктоване вигнання зі світу гри. [59, 140].

Давайте перейдемо до розгляду наслідків залежності від ігор на соціальному рівні, таких як суперечки з членами сім'ї чи сварки з батьками. На думку К. Янга [67, 205], шантаж можливий як реакція на заборону проводити час за комп'ютером, це може призвести до погроз вийти з дому, вчинити самогубство, помститися особі, яка відмовляється виконувати свої бажання.

Частими проблемами із залежністю від азартних ігор можуть бути проблеми з навчанням, які пов'язані з відрахуванням із школи, фізичні та психічні проблеми та погана успішність. За даними Ю. Гуйсенка [53, 160], підлітки із задоволенням проводять час за комп'ютерними іграми, на які їм відводять виконання домашніх завдань. Позбавлення сну також негативно впливає на навчальні зусилля. Інший прояв ігрової залежності також спостерігається в ситуаціях, коли підлітки беруть участь в іграх, які завантажуються на мобільні пристрої або доступні онлайн під час шкільних перерв.

Давайте обговоримо наслідки надмірного ентузіазму щодо ігор, у яких немає інших інтересів, окрім комп'ютерів. Ми повинні визнати, що останніми роками технологічний прогрес зробив комп'ютерні ігри більш захоплюючими, вражаючими та драматичнішими. Наявність різноманітних натільних зображень, функцій і спецефектів захоплює, як магніт. На противагу яскравій атмосфері цієї розваги Дж. Гуйзенк [53, 165] стверджує, що, наприклад, шашки, шахи, футбол з друзями вважаються нудними і не такими цікавими, як інші види відпочинку. Те ж саме стосується відвідування груп, які мають знижений відсоток через передовий характер цієї комп'ютерної гри.

Говорячи про потенційні наслідки надання переваги комп'ютерним іграм перед живим спілкуванням, ми все-таки повинні визнати, що в комп'ютерних іграх також є спілкування, але воно виражається насамперед через листування. Крім того, використовується унікальна характеристика ігрової субкультури,

яка характеризується використанням спеціальних смайликів і іконок і вираженням емоцій через них. Часто спілкування в живому форматі обмежується обговоренням самого процесу гри, розповідями про свої досягнення, новинками у віртуальному ігровому світі.

Провідні дослідники сьогодення (Т. Вакуліч [6, А. Гришина [11], І. Іванов [19] та ін.), які обговорюють наслідки надмірної гри, стурбовані соціальною дезадаптацією. Проте вчені підкреслюють, що залежність від комп'ютерних ігор схожа на будь-яку іншу залежність тим, що рано чи пізно призводить до втрати соціального контакту з однолітками. На нашу думку, найбільша загроза полягає в тому, що молодь дистанціюється від первинних інститутів соціалізації, своєї вікової категорії: сім'ї та навчального закладу. Наслідком такого відчуження може стати низька успішність, конфлікт з батьками, підвищена психологічна напруга, що призводить до зниження популярності неповнолітнього в реальному світі.

З цього приводу Ю. Серебренников [47, 75] стверджує, що комп'ютерні гравці мають унікальний погляд на розуміння поведінки людини. Дослідник вважає, що багато життів, включаючи поняття «безсмертя», можуть викликати відчуття всемогутності і безпеки, ці речі призводять до зниження інстинкту збереження себе в реальності. Дійсно, результатів спостережень достатньо, щоб припустити, що у гравців комп'ютерних ігор знижене відчуття небезпеки, а інстинкт збереження себе часто не працює. Це явище можна пояснити тим, що віртуальний світ простіший за людське життя загалом. Головний герой комп'ютерних ігор має необмежену кількість життів і необмежену кількість спроб почати гру заново. Цей стиль поведінки неодноразово використовується під час гри і автоматично переноситься в реальний світ. Таким чином, молоді люди не в змозі точно оцінити безпеку або небезпеку навколишнього світу або потенційну небезпеку конкретної ситуації в реальному житті. Наприклад, відсутність реального сприйняття і відчуття болю при отриманні віртуальних ударів і поранень може привести до неможливості розрахувати свої сили у реальній ситуації.

Таки деструктивний наслідок надмірною захопленістю комп'ютерною реальністю, як готовність порушити закон заради гри проявляється у тому, що в силу вікових особливостей молодь не здатна в достатній мірі контролювати свою поведінку, щоб протистояти комп'ютерній ігровій залежності.

Висновки до другого розділу

4 студенти, що складають 8% від загальної вибірки першокурсників, мають виражену залежність від азартних ігор, що свідчить про спотворення емоційно-вольового, ціннісного та мотиваційного компонентів їх особистості. Ці люди мають схильність уникати реального світу, населяючи віртуальний світ гри. Усі особисті психофізіологічні потреби ігноруються.

6 із 12 опитаних мали 12,5% загальної вибірки; їхній середній рівень пристрасті до азартних ігор склав 12,5%, що виражається як пристрасть до азартних ігор у контексті соціального схвалення.

Із загальної кількості 79,5% складають 38 підлітків, більшість з яких мають низький рівень залежності від азартних ігор, що характеризується спорадичним включенням в ігрове співтовариство, створенням усіх особистих сфер та відсутністю їх деформації.

Дослідження гендерних відмінностей у вираженні залежності від азартних ігор показало, що жінки менш схильні до ігрової залежності, ніж чоловіки.

Аналіз експериментальних даних підтверджує твердження про те, що опитані респонденти демонстрували загалом низький ступінь поширеності ігрової поведінки – серед загальної кількості респондентів (48 осіб) лише четверо демонстрували поведінку, яка досліджується. Ще 8 осіб вважаються залежними від азартних ігор.

У результаті ми змогли зробити висновок, що молоді люди беруть участь в азартних іграх з певною метою:

- 1) отримання задоволення від самої гри;
- 2) «втечі» від негативних переживань реального життя;
- 3) підсилення позитивних відчуттів від гри.

Вони усвідомлюють негативний вплив гри на їх особисту поведінку та

той факт, що вони емоційно залучені в процес гри. Крім того, їм важко регулювати себе.

Показано, що індивідуально-психологічні особливості (задокументовані в дослідженні) пов'язані із самовизначенням і пов'язані з двома його аспектами: 1) ціннісною вкоріненістю та 2) втіленням підпорядкованих цінностей (самоактуалізація). Індивідуально-психологічні особливості, пов'язані з труднощами автономності (взаємопов'язані і комплексно впливають), є частиною причин адиктивної поведінки в іграх.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ІГРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

3.1. Профілактика патологічної схильності до азартних ігор

У багатьох країнах першочерговою є соціалізація азартних гравців, актуальним є питання самодопомоги та колективної допомоги. Аналіз науковців А. Роя, Д. Смелсона, С. Ліндекена (2006) включає бібліографічне та змістове дослідження публікацій, пов'язаних з групами «анонімних гравців», а також використання науково-популярної літератури та відео. ігри, а також Інтернет-форуми та інші інтерактивні ресурси. призначений для людей, які боролися із залежністю від азартних ігор, а також для тих, хто хоче запобігти цьому. Автори вважають, що цей метод є корисним для людей, які мають цю поведінкову проблему та не мають можливості отримати професійну медичну допомогу, такий підхід особливо корисний. Крім того, дослідники припускають, що для широкого впровадження необхідні додаткові дослідження та створення єдиного протоколу клінічної ефективності.

Л.В. Цапліна вважає, що фізкультура є складовою профілактики дитячої залежності. Автор описує теоретичні основи вивчення даної теми, розглядає значення фізичного виховання і спорту у формуванні гармонійної особистості. Автор статті розглядає напрямки профілактичної та лікувальної роботи з

комплексного погляду на фізичну та духовну сфери людства (www.addictiveproblem.narod.ru/024).

Модернізація системи освіти передбачає суттєву зміну теоретичних і практичних методів розвитку освіти. Основна мета особистості - самовираження в усіх взаємодіях з навколишнім світом. У зв'язку з цим найважливішою складовою навчально-виховного процесу є індивідуалізована взаємодія вчителя та учнів, яка сприяє різнобічному, вільному, творчому розвитку дитини. Сучасна педагогіка все більше залучає дитину як суб'єкта освітніх зусиль, як особистість, яка намагається досягти автономії та персоналізації.

Зміст освіти в новій ноетичній парадигмі виводиться з того, що глобальні проблеми часу долаються за допомогою комплексного розвитку фізичної та духовної сфери людства. Цей ефект пов'язаний із закономірністю, згідно з якою кожна людина має природне бажання брати участь у світі та бути в ньому активним. Руйнування цієї духовної єдності або бездуховність призводить до того, що людина стає агресивною, асоціальною, саморуйнівною.

Сьогодні збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління, його духовний, моральний і фізичний розвиток є найважливішою державною турботою. Проблема залежності від поведінки серед молоді становить загрозу для здоров'я, економіки та соціальної сфери країни. Зниження пріоритету виховних аспектів дозволила спричинити поширення випадкових форм проведення часу. Сьогодні його композиція присвячена насамперед розвазі. Продуктивні та значні форми проведення часу здебільшого були відсутні в організації молодіжного відпочинку, яка натомість присвячена діяльності, яка зосереджена на спільному насолоді від відпочинку, поступливості, демонстрації та агресії. Для більш глибокого розуміння розладів поведінки, пов'язаних із розвитком патологічної залежності від об'єкта бажання, та створення ефективних методів запобігання цьому в більших масштабах, рекомендується розглядати азартні ігри як частину більшого явища, відомого як адикція. поведінка.

Подолання стресових ситуацій, сумнівів, тиску оточення при адиктивній поведінці здійснюється шляхом втечі від реального світу та входження у світ мрій і фантазій. Там проблеми вирішуються самі собою, що призводить до власної

адаптації людини як соціальної, так і біологічної. Залучаючи молодь до корекційних програм, необхідно використовувати емоційне (емоційне) навчання. Цей метод профілактичної роботи зосереджується на емоціях і переживаннях людини, її здатності розпізнавати ці переживання та керувати ними. Ефективне навчання базується на ідеї, що залежність від азартних ігор більш імовірна в осіб, які мають проблеми з розпізнаванням і вираженням своїх емоцій, а також мають внутрішньоособистісний фактор, який викликає у них розвиток залежності: низька самооцінка, погана здатність приймати рішення. У контексті вирішення проблемних областей можна виділити кілька напрямків: підвищення самооцінки учнів, визначення значущих особистісних цінностей учнів, розвиток розпізнавання та вираження емоцій учнями, контроль їх руху, врахування їхнього віку. .

Іншим не менш значущим фактором у розвитку адиктивної поведінки серед молоді є поширення неформальних організацій, присвячених молоді, які мають специфічні групові правила, цінності та методи поведінки. Саме структурна організація молодіжного середовища сприяє розвитку культури «наркотики», «пива», азартних ігор, спілкування в Інтернеті тощо. Як правило, об'єкти інтересу у формуванні адиктивної поведінки визначаються ознаками певної субкультурної групи. Найдоступнішою, практичною і найбільш недооціненою сферою діяльності, яка може створити у молоді міцне і стійке становище, є фізична культура і спорт. Міжнародний і вітчизняний досвід показує, що фізична культура і спорт мають глобальні можливості для вирішення питань оздоровлення населення, виховання дітей, підлітків і молоді, формування здорового емоційно-морального клімату в суспільстві.

Спортивне поле також походить від концепції об'єднання малих груп (спортивних команд): командна освіта базується на концепції взаємодопомоги та солідарності, це справжня альтернатива залежній поведінці. Величезне соціальне значення фізичної культури і легкої атлетики необхідно використовувати в профілактиці різних видів залежностей, це найбільш економічно ефективний і найменш витратний вид реабілітації молоді. Соціальна діяльність молоді через фізичну культуру здатна виробляти духовно-моральну поведінку, що є практичними прикладами фізичної культури, які існують, таким явищем

вважається засвоєння цінностей, знань і мотивів, формування потреби у фізичному розвитку та виховання здорового способу життя. Враховуючи особливості розвитку фізичної культури і спорту, при створенні профілактичної діяльності важливо: вивчити можливості фізичної культури і спорту в організації роботи з профілактики залежної поведінки серед молоді; впроваджувати найбільш ефективні методи створення фізкультурно-спортивної діяльності; вивчати взаємодії між різними сферами діяльності; розробити ідеальну модель і методику реалізації дій, які мають як навчальний, так і управлінський характер; визначити найефективніші способи протистояння залежності.

Розробляючи стратегію первинної фізкультурно-спортивної профілактики, важливо, по-перше, враховувати специфіку впливу фізичної культури і спорту на людину, сутнісні характеристики спорту як соціального явища, по-друге, механізми адикційної залежності молоді. Як наслідок, стратегія первинної фізкультурно-спортивної профілактики повинна включати ініціативи, які сприяють активним профілактичним заходам, які призводять до розвитку особистісних ресурсів, які мають соціальне та інституційне призначення у молоді. Ці ініціативи мають пропагувати здорові цінності щодо способу життя та поведінки. Впровадження в освітньо-спортивне середовище інноваційних спортивних технологій, які сприяють розвитку цінностей фізкультурно-спортивного способу життя, має сприяти підвищенню позиції та активності щодо досягнення результатів, а також відповідальній поведінці у прагненні спортивні показники, як індивідуальні, так і командні успіхи.

Сьогодні визначення «здоров'я» еволюціонувало: тепер воно має включати поведінку, яка покращує якість життя, підвищує його цінність і робить його більш успішним. І навпаки, уявлення про збереження здоров'я в молодому поколінні еволюціонували в різних культурах і в різні моменти історії. Здоров'я складається з багатьох компонентів, які включають біомедичні, соціальні, економічні, духовні та інші аспекти. Вирішити завдання залучення молоді до спорту можна через систему додаткової спортивної освіти, організацію спортивно-масових заходів, наявність спортивних залів (стадіонів) у позаурочний час. Сьогодні є підґрунтя навчання та досвід, що сприяє вдосконаленню технологій, розробці ефективних

методів і форм організації та проведення фізичної культури і спорту з метою формування здорового способу життя.

Важливе місце у профілактиці адиктивної поведінки має також соціальна активність молоді. Б.І. Хасан та М.В. Ричков припускає, що типові профілактичні заходи проводяться без урахування вікових особливостей ризику, ефективність цих заходів визначається лише кількістю вжитих заходів. Профілактика наркоманії має бути цілеспрямованою, своєчасною та відповідною віку (zdorov.ru/smotri/0101).

Для вирішення цього питання необхідно враховувати не лише картину динаміки ризику в молоді, але й розуміння «зон ризику» освітнього простору. Зміна розподілу на основі ступеня ризику полегшить прогнози і, як наслідок, запобіжні дії.

У більшості досліджень, присвячених виявленню «груп ризику» щодо адиктивної поведінки, були визнані такі фактори, як сімейний статус, ступінь примусу, самооцінка тощо. Усі ці фактори вважаються асоційованими, але не вважаються внутрішніми, що не дозволяє зрозуміти суть явища. Схильності молоді людини до адиктивної поведінки сприяють три основні фактори ризику: готовність до небезпечної поведінки; інтерес до об'єкта залежності; і те, як вони бачать соціальну взаємодію.

У профілактиці залежності від азартних ігор, яка вважається формою патологічної поведінки, важливо враховувати багато різних аспектів, включаючи сім'ю. Сім'я - перший виховний заклад для дітей. У створенні адиктивної поведінки велике значення має батьківський код. У цьому сценарії люди мають як захворювання, так і те, як вони взаємодіють із навколишнім середовищем. Як наслідок, якщо у батьків є схильність відчувати страх перед реальним світом і шукати розради, це досягається через контакт із речовинами, що викликають залежність, тим самим у дітей також є ця схильність і засіб захисту – відхід від реального світу. При виборі засобів, що викликають залежність, дитина має можливість слідувати рекомендаціям батьків або розвивати власні уподобання. Не обов'язково, наприклад, що якщо один або обидва батьки алкоголіки, дитина повинна буде уникнути тієї ж долі, що й їхні батьки. Зрештою, антинаратив може

бути потужнішим. (Наприклад, син алкоголіка вибере професію нарколога).

Окремої уваги заслуговує питання співзалежності. Сім'ї, в яких є батьки-залежні, створюють дві різновиди індивідів: залежних і тих, хто про них піклується. Цей тип сімейного виховання має специфічну сімейну долю, про що свідчить те, що діти з цих сімей схильні до наркоманії.

Подібним чином залежний отримує цінність від адиктивної поведінки агента, співзалежний індивід також починає більше турбуватися про наркомана, його поведінку, його агента залежності тощо. Цей залежний змінює свою власну поведінку у відповідь на спосіб життя наркомана. поведінкові зміни можуть включати спроби регулювати кількість часу, проведеного з друзями, родиною та знайомими, а також самі соціальні контакти; ці проблеми особливо поширені в залежності від азартних ігор. Співзалежні будуть намагатися зберегти гармонію в сім'ї, будуть прагнути уникати зовнішніх зобов'язань. Він глибоко стурбований залежністю і способом життя наркомана. Співзалежні ознаки: комплекс нечесності (заперечення проблем, проекція проблем на когось, зміна точки зору настільки суттєва, що має характер надцінного утворення); нездатність здорово регулювати свої емоції (невміння виражати свої емоції, постійне придушення емоцій, відсутність контакту з власними почуттями, фіксація на одній емоції (образа, помста тощо та неможливість відволіктися від неї); нав'язливе мислення. (формально-логічне мислення, яке створює формулу і все їй підпорядковує); дуалістичне міркування (так чи ні без вагань); перфекціонізм; зовнішня валідація (орієнтація на інших); занижена самооцінка внаслідок останнього; прагнення створити враження, керувати враженням на основі почуття сорому; постійна тривога і страх; жорсткість; часті депресії та ін.

Загальна освіта має значний вплив на повсякденне життя та потенційний розвиток особистості в міру її зростання. Школа відповідає за найважливіші завдання: передачу знань, культурних і моральних цінностей, допомогу в соціальному розвитку та адаптації, сприяння особистісному зростанню. Проте школа не завжди справляється зі своїми обов'язками. Крім того, деякі освітні системи та методи можуть сприяти розвитку та посиленню адиктивної поведінки. Школа не тільки перешкоджає односторонньому зосередженню на освіті чи

певних її видах, але й сама може сприяти цьому зосередженню, підвищувати його цінність і статус схваленої діяльності. Зазвичай обдаровані учні, які були винятковими учнями, стають дорослими, але все ще зберігають свою типову гедоністичну стратегію, обирають найважчу форму адиктивної поведінки, якою часто є алкоголізм чи наркоманія, а тепер частіше залежність, засновану на поведінці, зокрема лудоманію.

У багатьох школах знання насамперед засвоюються. Поряд з передачею знань, поглядів, вірувань і методів взаємодії зі світом також передаються статuti, положення та конвенції, які, на жаль, видаються усталеними, застарілими і не відповідають поточній ситуації.

Окрім цього, Інтернет також важливий у процесі соціалізації. Їхнє значення є значним у багатьох сферах суспільного життя: культурі, політиці, економіці, освіті та вихованні тощо. Однак вони служать для того, щоб відокремити людей від реального світу, забезпечуючи заміну справжнім стосункам, створеним заздалегідь і накопиченим, вони надати зразки думок і дій, які готові до використання. Телебачення ще більше сегментувало населення. Вони набувають здатності до спілкування. Члени сім'ї можуть збиратися біля телеекранів на кілька годин увечері після роботи та навчання, але вони не будуть обговорювати програми, які вони дивилися, натомість вони лише коментуватимуть те, що вони побачили. Багато хто вважає, що телебачення допомагає їм уникати конфліктів. Час від часу екранні герої виступають за нудне, складне, непередбачуване, а тому необхідне відволікання, розслаблення та відпочинок. Деякі люди можуть вважати це формулою виживання, яка передбачає, що вжиття дій, реорганізація їхнього життєвого плану є все більшими витратами, тому краще просто припинити це робити. Емоційний тон викладу може сприяти швидкому і міцному розумінню цих формул. Релігія має значний вплив на культуру, історію та моральний кодекс суспільства. У важкі часи люди зазвичай шукають релігії, яка дає їм віру, надію та силу долати перешкоди. Однак різні релігійні групи часто також демонструють адиктивну поведінку і пов'язані з руйнуванням особистості.

Відзначаючи унікальну індивідуальність кожної конкретної людини, важливо визнати, що будь-яке суспільство в історично значущий період часу

формує загальні психічні характеристики, які дозволяють говорити про психічне здоров'я націй.

Типове середовище швидко змінюється, і розвивається нова ситуація, в якій відсутні певні правила, ця ситуація сприяє розвитку екзистенціальних проблем до появи реального світу. соціально-економічні труднощі збільшують складність міжособистісних конфліктів, цей конфлікт між індивідами загострюється відокремленням суспільства. Втрата відчуття внутрішнього спокою, рівноваги та безпеки під час стресових ситуацій стає важливою частиною рішення брати участь у адиктивній поведінці у відповідь на вимоги середовища. У суспільстві зросла кількість наркоманів. Молоді люди все більше беруть участь у такій поведінці. Поряд із соціально-економічними чинниками, які сприяють і зміцнюють лінію залежності, певну роль відіграють деякі помилкові переконання, давні стереотипи та формальні правила. Спочатку багато людей не бажають брати на себе провину за те, що з ними відбувається. Це в першу чергу призводить до бездіяльності або переслідування винних. Багато людей звинувачують уряд, своє начальство, членів своєї родини та інших. Нездатність і небажання жити сьогоденням проявляється в надто романтизованому погляді на минуле, коли люди постійно пам'ятають минуле. Вони потопають у ностальгії, якщо минуле було яскравим аспектом їхнього життя або якщо вони пережили загальний сум, минуле принесло їм багато болю та невдач. Навпаки, спостерігається інше явище, коли індивіди блукають у своїх фантазіях про майбутнє, вони малюють картини майбутнього, які б хотіли бачити, не враховуючи при цьому того факту, що вони дійсно можуть зробити щось конкретне в сьогоденні, щоб досягти бажаних майбутніх результатів. Надмірно захоплююча любов до романтики також сприяє відстороненості від реальності. У своєму романтизмі люди цікавляться красою природи. Це не стосується тих, хто час від часу відмовляється від міської метушні на користь мирного й безтурботного природного світу, де можна відпочити та відновити сили. Загроза полягає в тому, що дехто сприйме це як спосіб життя. Ігноруючи нерегулярність і відсутність передбачуваності в реальності, не звертаючись до проблем, вони завжди мандрують у ліс, гори та рибу. Вони знають, що там відчують ті почуття, які приведуть до гармонії. Однак ці особи стають залежними

від цієї гармонії. У сім'ї вони часто стикаються з нерозумінням і критикою, тому що очевидно, що вони повинні вирішувати важливі проблеми - такі як виховання дітей, забезпечення житлом, заробіток, увага до подружжя і т. д. Іноді це близьке і потрібне почуття гумору може служити як форма реклами різних видів адиктивної поведінки. Безсумнівно, це почуття допомагає легше жити, але алкоголіки, наркомани, ігромани виглядають занадто абсурдно в анекдотах і історіях. У деяких людей їх особистісні риси викликають у них фіксовану модель поведінки, це можливо тому, що потенційна можливість здаватися дурнем є одним із способів їхнього самовираження, подання або захисту.

Профілактика наркоманії повинна впливати на всі сфери життя молоді: сім'ю, освітнє середовище та соціальне життя в цілому.

Складовими профілактичної діяльності є: перший етап – діагностичний, другий етап – діагностика симптомів, які можуть призвести до залежності (підвищена тривожність, низька стресостійкість, нестійка Я-концепція, низька інтернальність, відсутність емпатії, некомунікабельність, підвищений егоцентризм, відсутність соціальної підтримки). Третій етап — інформація про сім'ю, характер їхніх стосунків, склад сім'ї, їхні захоплення та здібності та інші потенційні посилення.

Інформаційно-освітній етап, який представляє собою розширення здібностей молодих людей у цих важливих сферах, включає культуру міжособистісних стосунків, комунікаційні технології та проблему залежності від поведінки, які вважаються першочерговими для розвитку. здібностей молоді, у тому числі корекція особистісних характеристик і поведінки.

Традиційно профілактику всіх залежних форм поведінки поділяють на три категорії: первинну, вторинну та третинну. Первинна профілактика здійснюється за допомогою соціально-гігієнічних заходів і психологічного навчання окремих груп людей («життєві навички»). Прерогатива первинної профілактики полягає в тому, щоб інформувати суспільство та окремих людей про згубні наслідки залежності та зловживання шляхом надання інформації, проведення освітніх заходів та надання психологічних консультацій.

Вторинна профілактика залежностей – це індивідуальна профілактика,

спрямована на раннє виявлення та формування мотивації до лікування. У структурованому молодіжному середовищі це важливо, але наразі бракує профілактики охорони здоров'я. З одного боку, існує дефіцит технологічно передових програм, які сприяють ранньому виявленню «груп ризику» та сприяють навчанню. Навпаки, юнаки, які вийшли з неповнолітньої групи, втратили здатність бути об'єктом турботи багатьох профілактичних структур, хоча все ще вимагають серйозного підходу до себе для набуття життєвого досвіду.

третинна профілактика спрямована на запобігання інвалідності шляхом реабілітаційних заходів. У наркології це стосується сфери, яка вважається важкою, випадки повторні, лікування безуспішне після багаторазових рецидивів.

3.2. Психологічні прийоми і засоби превенції лудоманії

Перелік практичних інструментів для запобігання залежності від азартних ігор в першу чергу складається з методів планування, використання та контролю тривалості життя, в тому числі кількості часу, проведеного в азартних іграх. В результаті запам'ятайте! Час – обмежений ресурс, який потрібно присвятити найважливішим і значущим починанням.

Щоб ефективніше використовувати свій час, першим кроком є чітке визначення основних цілей, завдань, функцій і часових рамок. Тут першим кроком є планування дня, навчання (робота), відпочинок і сон.

Сьогодні технологія організації часу та підвищення його ефективності є надзвичайно важливою та корисною у плануванні організації.

Існують універсальні *методи тайм-менеджменту*, які можуть бути корисні для правильного розподілу часу та планування свого дня, списку справ.

Метод АБВГД. Цей метод дозволяє визначити пріоритети у власному переліку справ.

А – це важливі, складні задачі, які бажано виконати у першу чергу і тільки потім переходити до наступного пункту;

Б – важливі, проте менш складні задачі; В – задачі середньої складності;

Г – менш значимі, проте бажані для виконання задачі;

Д – задачі, виконання яких можна перенести на наступний день або взагалі

виключити їх зі списку справ.

Матриця Ейзенхауера – один з найбільш ефективних методів короткочасного планування. Для зручності під час планування можна розташувати всі свої справи (наприклад, робота з документами, прийом громадян, наради, спілкування з колегами, розмови по телефону тощо) в матриці, поділеній на 4 категорії: важливо – неважливо, терміново – нетерміново.

Матрицю Ейзенхауера умовно можна позначити чотирма латинськими літерами «D»:

1. DO! – «Зроби сам!» – важливі та термінові справи.
2. DECIDE! – «Вирішуй!» – важливі але не термінові справи.
3. DELEGATE! – «Делегуй!» – неважливі але термінові справи.
4. DELITE! – «Відклади або позбався!» – неважливі та нетермінові справи (так звані «пожирачі часу»).

Варто:

- підготувати перелік всіх задач на день;
- об'єднати ці задачі в чотири групи за ступенем важливості і терміновості;
- записати ці задачі в бланк, поділений на чотири блоки;
- тримати бланк постійно в полі зору і звірятися з ним протягом дня та за потреби корегувати його.

В управлінні часом важливим є вміння відокремити головні задачі від другорядних. Проте якщо застосовувати цей метод планування щоденно, то через короткий час він дозволить позбутися дефіциту часу під час виконання повсякденних справ та надасть можливість спокійно зосередитися на найважливішому.

Принцип Парето або правило 20/80. Цей принцип стверджує, що 80% успіху є результатом 20% докладених зусиль, тоді як інші 80% приносять лише 20% загального результату. Ефект цього правила тайм-менеджменту полягає в тому, щоб визначити пріоритети та присвятити час найважливішим і невідкладним завданням, які приведуть до бажаного результату.

Метод ABC. Загалом цей підхід поєднує в собі матрицю Ейзенхауера та

принцип Парето. Перша ідея описує важливість конкретного завдання під час аналізу; друга ідея визначає максимальний час, який можна присвятити завданню з огляду на його важливість і терміновість.

Група А складається з важливих, але термінових завдань, які необхідно виконати. Незважаючи на вимогу негайної уваги до цих випадків, а їхній внесок у досягнення мети становить близько 65 відсотків, вартість виконання цих завдань становить лише близько 15 відсотків часу.

Група Б - справи, які в даний момент не є критично важливими, але є вирішальними для досягнення цілей (згідно з матрицею Ейзенхауера це «неважливі, але істотні»). Унікальна особливість завдань цієї групи полягає в тому, що більшість із них можна делегувати. Їх участь у кінцевій меті становить 20%; кількість часу, необхідного для виконання завдань з групи Б, також становить 20% від загального часу.

Група С - справи, які вважаються «активними». Матриця Ейзенхауера стверджує, що вони належать до категорій «важливе – неважливе» або «важливе – термінове». Їх вважають «пожирачами часу»: вони займають близько 65 відсотків часу, але їх частка в досягненні мети становить лише близько 15 відсотків.

Такий підхід полегшує вам резервування часу для виконання важливих завдань; розрізняти поточні та майбутні завдання за їх пріоритетністю; завдання з найнижчим пріоритетом слід виключити зі списку справ.

Думки-мотиватори на щодень:

«Добре організований час – гарна ознака добре організованого розуму» (Робін Шарма).

«Час є найбільшим новатором» (Френсіс Бекон).

«Час – це простір для розвитку здібностей» (Карл Генріх Маркс).

«Потрібно не витрачати час, а інвестувати в нього» (Стівен Кові).

«Кожна втрачена мить – втрачена справа, втрачена користь» (Філіпп Честерфілд).

«Час – це капітал працівника розумової праці» (Оноре де Бальзак).

«Веди рахунок кожному дню, враховуй кожен витрачену хвилину! Час –

єдине, де скнарість похвальна» (Томас Манн).

«Минуле й сьогодні – наші кошти, тільки майбутнє – наша мета» (Блез Паскаль).

«Засобами планування ми переносимо майбутнє в теперішній час, завдяки цьому маємо можливість зробити будь-що стосовно нього вже зараз» (Алан Лейкін).

«Не заплановані дії – суть причини усіх невдач» (Алекс Маккензі).

Якщо Ви захоплюєтесь азартними іграми і ця поведінка поки що не додає Вам клопоту, все ж слід дотримуватись певних рекомендацій та правил.

Для того, щоб не стати залежним від гри, американські вчені з Каліфорнійської ради з проблеми ігрової залежності пропонують дотримуватись таких рекомендацій:

- Вирішіть заздалегідь, скільки часу і грошей Ви виділяєте на азартну гру.
- Грайте, усвідомлюючи, що Ви швидше програєте, ніж виграєте, тому грайте на таку суму, яку Ви можете дозволити собі втратити.
- Розцінюйте азартну гру як розвагу, а не як джерело доходу.
- Якщо Вам дістався хороший виграш – радійте! Але нагадайте собі, що, ймовірно, це більше ніколи не повториться.
- Не грайте в азартні ігри, коли Ви втомилися, Вам нудно, Ви схвильовані або сердиті. Не використовуйте азартну гру як спосіб уникнути негативних почуттів або ситуацій.
- Регулярно записуйте, скільки часу і грошей Ви витратили на азартну гру.
- Сприймайте Вашу сім'ю і друзів серйозно. Якщо вони стурбовані Вашою грою, вони, можливо, бачать щось, чого Ви не помічаєте.
- Грайте тільки на власні гроші. Не намагайтеся відіграти програші.
- Усвідомлюйте, що в більшості видах азартних ігор Ви не маєте впливу на хід гри.
- Під час гри переривайтеся: пройдіться, поїжте, вийдіть на вулицю.
- Не споживайте алкоголь під час гри.
- Врівноважуйте азартну гру іншими видами відпочинку.
- Коли йдете грати не беріть з собою кредитні картки.

-Не грайте через те, що інші хочуть грати, приймайте власні рішення.

Профілактика наркоманії повинна впливати на всі сфери життя молоді: сім'ю, освітнє середовище та соціальне життя в цілому.

Складовими профілактичної діяльності є: перший етап – діагностичний, другий етап – діагностика симптомів, які можуть призвести до залежності (підвищена тривожність, низька стресостійкість, нестійка Я-концепція, низька інтернальність, відсутність емпатії, некомунікабельність, підвищений егоцентризм, відсутність соціальної підтримки). Третій етап — інформація про сім'ю, характер їхніх стосунків, склад сім'ї, їхні захоплення та здібності та інші потенційні посилення.

Інформаційно-освітній етап, який представляє собою розширення здібностей молодих людей у цих важливих сферах, включає культуру міжособистісних стосунків, комунікаційні технології та проблему залежності від поведінки, які вважаються першочерговими для розвитку. здібностей молоді, у тому числі корекція особистісних характеристик і поведінки.

Висновки до третього розділу

Профілактика наркоманії повинна впливати на всі сфери життя молоді: сім'ю, освітнє середовище та соціальне життя в цілому.

Складовими профілактичної діяльності є: перший етап – діагностичний, другий етап – діагностика симптомів, які можуть призвести до залежності (підвищена тривожність, низька стресостійкість, нестійка Я-концепція, низька інтернальність, відсутність емпатії, некомунікабельність, підвищений егоцентризм, відсутність соціальної підтримки). Третій етап — інформація про сім'ю, характер їхніх стосунків, склад сім'ї, їхні захоплення та здібності та інші потенційні посилення.

Інформаційно-освітній етап, який представляє собою розширення здібностей молодих людей у цих важливих сферах, включає культуру міжособистісних стосунків, комунікаційні технології та проблему залежності від поведінки, які вважаються першочерговими для розвитку. здібностей молоді, у тому числі корекція особистісних характеристик і поведінки.

Метою первинної профілактики наркоманії є формування у дитини соціально корисної особистості, яка стане основою для запобігання наркоманії. Метою вторинної профілактики залежної поведінки є отримання знань і навичок, які є основою для прийняття рішень і практичного застосування цих рішень у ситуаціях, що включають різні види залежності. Мета третинної профілактики полягає в тому, щоб прищепити людям, які залежні від азартних ігор, мотивацію відмовитися від цієї звички та запобігти її повторенню.

Список інструментів для запобігання азартним іграм в основному складається з методів планування, використання та контролю тривалості життя, включаючи кількість часу, проведеного за грою. Серед методів і засобів профілактики азартних ігор рекомендується вибирати найефективніші, такі як: технологія, яка організовує час і підвищує ефективність його використання - тайм-менеджмент, Метод АБВГД (який дозволяє класифікувати власний перелік випадків). більш упорядковано), матриця Ейзенхауера (метод планування на короткий проміжок часу), принцип Парето або правило 20/80 (правило розподілу часу, яке зосереджується на найважливіших і невідкладних завданнях, які бажаний результат), метод ABC тощо.

ВИСНОВКИ

Результати наукових досліджень свідчать, що залежність від ігор є у 8% дорослого населення України. Очікується, що кількість людей, відданих азартним іграм, зросте внаслідок високої травматизації країни та легалізації азартних ігор. На законодавчому рівні делегована відповідальність за зменшення негативних наслідків залежності від азартних ігор. Усі ці фактори, а також низька ефективність лікування лудоманії зумовлюють необхідність розробки програм психопрофілактики ігрової залежності після післялікарняного лікування.

Вважається, що перший інтерес до азартних ігор виникає в підлітковому віці, а в юності це відхилення стає повноцінною звичкою. У зв'язку з цим підлітковий вік слід вважати першорядним у вирішенні проблеми ігрової залежності на рівні девіації. Наукова важливість дослідження полягає у відсутності досліджень здорових способів відновлення психології молоді, яка є основою профілактики ігрової залежності.

Аналіз літературних досліджень виявив, що залежність від поведінки розглядається як первинний преморбідний стан, відхилення або стан, що передуює розвитку залежного розладу (В. Д. Менделевич, І. С. Бахтін, С. І. Галяутдінова). Існуючі теоретичні уявлення свідчать про те, що ігрова залежність характеризується прагненням змінити психічний стан шляхом концентрації уваги на азартних іграх, що призводить до підвищення емоційного стресу. Діагноз залежності від ігор може бути здійснений шляхом спостереження за невідповідністю критеріям залежності від ігор. При діагностиці корисно враховувати наявність супутніх розладів – залежності від комп'ютера та Інтернету.

У молодих людей залежність від ігор пов'язана з порушенням автономії. Про це свідчать наступні індивідуальні особливості юнаків: психологічна залежність і нездатність до самостійності; посилення внутрішньої конфліктності внаслідок тенденції до незалежності; плутана ідентичність, яка пов'язана з

професійними проблемами, соціальними конфліктами, безглуздістю життя, цілей і методів.

Важливо визнати, що всі основні психологічні властивості молоді розглядалися в поєднанні з ігровою залежністю. Аналіз літературних даних свідчить про те, що залежність від ігор пов'язана з несаможиттєвостю (незавершеністю етапу розвитку «автономії»), психологічною залежністю, внутрішнім конфліктом, проблемами професійної ідентифікації. Ці проблеми підвищують ймовірність ідентифікації з асоціальними групами, втрати сенсу життя, порушення процесу самоактуалізації, нецілеспрямованості.

Для того, щоб розпізнати справжній ступінь ігрової залежності серед молоді, ми створили комплекс психологічних методів і прийомів, які мали на меті виявити справжній стан ігрової залежності у студентів першого курсу ЗУНУ. Тривалість експериментальної програми складалася з: «Тест на виявлення ігрової залежності (Союз анонімних гравців)», «Тест Т. Такера на виявлення ігрової залежності», «Скринінг на виявлення ігрової залежності» Ю.А. Машека "Тест на виявлення ігрової залежності" Ю.Машека.

4 студенти, що складають 8% від загальної вибірки першокурсників, мають виражену залежність від азартних ігор, що свідчить про спотворення емоційно-вольового, ціннісного та мотиваційного компонентів їх особистості. Ці люди мають схильність уникати реального світу, населяючи віртуальний світ гри. Усі особисті психофізіологічні потреби ігноруються.

6 із 12 опитаних мали 12,5% загальної вибірки; їхній середній рівень пристрасті до азартних ігор склав 12,5%, що виражається як пристрасть до азартних ігор у контексті соціального схвалення.

Із загальної кількості 79,5% складають 38 підлітків, більшість з яких мають низький рівень залежності від азартних ігор, що характеризується спорадичним включенням в ігрове співтовариство, створенням усіх особистих сфер та відсутністю їх деформації.

Дослідження гендерних відмінностей у вираженні залежності від азартних ігор показало, що жінки менш схильні до ігрової залежності, ніж чоловіки.

Аналіз експериментальних даних підтверджує твердження про те, що опитані респонденти демонстрували загалом низький ступінь поширеності ігрової поведінки – серед загальної кількості респондентів (48 осіб) лише четверо демонстрували поведінку, яка досліджується. Ще 8 осіб вважаються залежними від азартних ігор.

Таким чином, нам удалося з'ясувати, що особи юнацького віку грають в азартні ігри з метою:

- 1) отримання задоволення від самої гри;
- 2) «втечі» від негативних переживань реального життя;
- 3) підсилення позитивних відчуттів від гри.

Вони усвідомлюють негативний вплив гри на їх особисту поведінку та той факт, що вони емоційно залучені в процес гри. Крім того, їм важко регулювати себе.

Показано, що індивідуально-психологічні особливості (задокументовані в дослідженні) пов'язані із самовизначенням і пов'язані з двома його аспектами: 1) ціннісною вкоріненістю та 2) втіленням підпорядкованих цінностей (самоактуалізація). Індивідуально-психологічні особливості, пов'язані з труднощами автономності (взаємопов'язані і комплексно впливають), є частиною причин адиктивної поведінки в іграх.

Профілактика наркоманії повинна впливати на всі сфери життя молоді: сім'ю, освітнє середовище та соціальне життя в цілому.

Складовими профілактичної діяльності є: перший етап – діагностичний, другий етап – діагностика симптомів, які можуть призвести до залежності (підвищена тривожність, низька стресостійкість, нестійка Я-концепція, низька інтернальність, відсутність емпатії, некоммунікбельність, підвищений егоцентризм, відсутність соціальної підтримки). Третій етап — інформація про сім'ю, характер їхніх стосунків, склад сім'ї, їхні захоплення та здібності та інші потенційні посилення.

Інформаційно-освітній етап, який представляє собою розширення здібностей молодих людей у цих важливих сферах, включає культуру

міжособистісних стосунків, комунікаційні технології та проблему залежності від поведінки, які вважаються першочерговими для розвитку здібностей молоді, у тому числі корекція особистісних характеристик і поведінки.

Метою первинної профілактики наркоманії є формування у дитини соціально корисної особистості, яка стане основою для запобігання наркоманії. Метою вторинної профілактики залежної поведінки є отримання знань і навичок, які є основою для прийняття рішень і практичного застосування цих рішень у ситуаціях, що включають різні види залежності. Мета третинної профілактики полягає в тому, щоб прищепити людям, які залежні від азартних ігор, мотивацію відмовитися від цієї звички та запобігти її повторенню.

Список інструментів для запобігання азартним іграм в основному складається з методів планування, використання та контролю тривалості життя, включаючи кількість часу, проведеного за грою. Серед методів і засобів профілактики азартних ігор рекомендується вибирати найефективніші, такі як: технологія, яка організовує час і підвищує ефективність його використання - тайм-менеджмент, Метод АБВГД (який дозволяє класифікувати власний перелік випадків). більш упорядковано), матриця Ейзенхауера (метод планування на короткий проміжок часу), принцип Парето або правило 20/80 (правило розподілу часу, яке зосереджується на найважливіших і невідкладних завданнях, які бажаний результат), метод ABC тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальна готовність вчителів до взаємодії з учнями. / [С. О. Муратов, В. М. Зливков, Н. Н. Хомутинікова та ін.]. // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 2. – С. 4–18.
2. Аніщенко А. П. Соціальна реклама як фактор ефективної соціалізації молоді в умовах інформаційного суспільства. / Алла Аніщенко. // Соціальна реклама в сучасному суспільстві : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 2 грудня 2011 року. – Х. : Інститут соціальної політики регіону, 2011. – С. 26–28.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник. / О. В. Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
5. Бірюкова Л. А. Організація самостійної роботи студентів: теоретичний аспект. / Л. А. Бірюкова. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – 2011. – №3 (13). – С. 176–182.
6. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти : навчальний посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. / Я. Я. Болюбаш. – К. : ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.
7. Бончук Н. В. Схильність до адиктивної поведінки у підлітків залежно від особливостей системи ціннісних орієнтацій. Молодий вчений. 2016. № 7 (34). С. 362-368. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/7/86.pdf>
8. Бродська Л. В. Формування готовності майбутніх вчителів іноземних мов до виховної роботи в школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Лариса Володимирівна Бродська. – К., 2006. – 261 с.
9. Вакуліч Т. Феномен Інтернет-залежності підлітків у мережі Інтернет.

- / Т. Вакуліч. // Освіта і управління : науковий журнал. – 2006. – №2. – С. 155–158.
10. Велика сучасна енциклопедія. – У 10 т. – Т. 1. : А – Б. / [уклад. А. С. Івченко]. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 352 с.
 11. Великий В. М. Сутність і профілактика залежності від азартних ігор. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): тези доп. II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17–18.04.2008 р.). С. 51–56.
 12. Величко С. П. Психолого-педагогічні проблеми підготовки і формування фахівців з вищою освітою / С. П. Величко, Н. В. Косар. // Сучасні технології і освітні системи ХНІ століття : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 листопада 2007 р. / [відп. ред. О. М. Барно]. – Кіровоград : Вид-во КІРОЛ «Україна», 2007. – С. 15–19.
 13. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
 14. Вступ до соціальної роботи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича.]. – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.
 15. Галусян О. А. Застосування технологій тайм-менеджменту в слідчій діяльності. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України: наук. доп. II міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 23 квіт. 2020 р.). С. 46–49.
 16. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінологічно-понятійний словник / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К. : МАУП, 2005. – 560 с.
 17. Данилюк І. Г. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи : словник. / І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. –

576 с.

18. Докторович М. О. Соціальна реклама як інструмент соціально-педагогічної діяльності. / Марина Докторович. // Соціальна реклама в сучасному суспільстві : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 2 грудня 2011 року. – Х. : Інститут соціальної політики регіону, 2011. – С. 43–46.

19. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навчально-методичний посібник. / [за ред. Качана Є. П.]. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 212 с.

20. Енциклопедія освіти. / Академія педагогічних наук України ; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

21. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навчальний посібник для ВНЗ. / Л. М. Завацька. – К. : «Слово», 2008. – 240 с.

22. Завацька Н. Є. Особливості особистісної диференціації узалежненої поведінки підлітків та її корекція : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Наталія Євгенівна Завацька. – К., 2002. – 193 с.

23. Золотова Г. Д. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки студентів (на прикладі навчальних закладів I-II рівня акредитації) : дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / Ганна Дмитрівна Золотова. – Луганськ, 2005. – 241 с.

24. Клочко О. О. Дослідження ризиків у процесі соціалізації підлітків із синдромом комп'ютерної залежності. / Олексій Клочко. // Вісник Черкаського університету : науковий журнал. – вип. 203. – Ч. III. – 2011. – С. 39–44.

25. Клочко О. О. Профілактика адиктивної поведінки дітей та молоді у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів: монографія. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2013. 172 с.

26. Ковчина І. М. Підготовка соціальних педагогів до соціально-правової роботи : навчальний посібник. / І. М. Ковчина. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 345 с.

27. Когут С. Я. Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : дис.

... канд. пед. наук : 13.00.01 / Світлана Ярославівна Когут. – Л., 2004. – 250 с.

28. Маєвська Л. М. Готовність соціального педагога до професійної діяльності в етнокультурному середовищі / Людмила Маєвська. // Соціальна педагогіка і соціальна робота. – 2010. – №.3. – С. 68–76.

29. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. пос. Київ, Либідь, 2011, 516 с.

30. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч.-метод. посібник. Київ, 1996, 352 с.

31. Марушкевич А. А. Педагогіка вищої школи. Теорія виховання (Цикл лекцій) : навчальний посібник. / А. А. Марушкевич. – К., 2005. – 107 с.

32. Мателега М. М., Азізов С. С. Психологічні особливості залежності як девіантної поведінки особистості. Психологічні науки: проблеми і здобутки. 2015. № 7. С. 146–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2015_7_12

33. Методичний посібник з надання дружніх послуг для молоді : методичний посібник. / І. М. Пінчук, В. А. Сановська. – К., 2003. – 160 с.

34. Мізь Я. А. До проблеми визначення комп'ютерної залежності у підлітковому віці / Яна Мізь. // Сучасна молодь: крок у майбутнє : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 357–360.

35. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти : дис. д-ра пед. наук : 13.00.05 / Людмила Іванівна Міщик. – Запоріжжя, 1997. – 358 с.

36. Нагорна А. М. Профілактика наркоманії серед підлітків. : навчальний посібник. / А. М. Нагорна, В. В. Безпалько. – Кам'янець-Подільський : «Абетка-НОВА», 2001. – 168 с.

37. Пащенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Світлана Юріївна Пащенко. – Запоріжжя, 2000. – 176 с.

38. Овчаренко А. Є. Легалізація грального бізнесу на теренах Україні. Молодий вчений. 2018. № 4 (56). С. 734–738. URL:

<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/169.pdf>

39. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навчальний посібник. / [Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина.]. – К. : Знання, 2006. – 252 с.

40. Пермяков О. А. Педагогіка : навчальний посібник. / О. А. Пермяков, В. В. Морозов. – К. : Знання, 2006. – 171 с.

41. Пирог Г. В., Куранова К. О. Психологічний аналіз мотиваційної сфери геймерів. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 4. С. 29–32. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2018/7.pdf

42. Пихтіна Н. П. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки : навчально-методичний посібник. / Н. П. Пихтіна, Р. Г. Новгородський. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 239 с.

43. Пихтіна Н. П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ніна Порфиріївна Пихтіна. – К., 2000. – 210 с.

44. Поліщук В. Місце неперервної практики у цілісній системі підготовки соціальних педагогів / Віра Поліщук. // Вісник Львівського університету : науковий журнал. – Вип. 15. – Ч. 1. – 2001. – С. 116–124.

45. Поліщук В. А. Теорія та методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Віра Аркадіївна Поліщук. – Тернопіль, 2006. – 454 с.

46. Полякова О. М. Технологія виробничої соціально-педагогічної практики в закладах соціально-педагогічного спрямування : методичний посібник для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». / О. М. Полякова, О. В. Знобей. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 102 с.

47. Полякова О. М. Технологія виробничої соціально-педагогічної практики в освітніх закладах : методичний посібник для студентів спеціальності

«Соціальна педагогіка» / О. М. Полякова, А. О. Поляничко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 102 с.

48. Рейда К. В. Виховання готовності учнів допоміжної школи до праці в системі професійно-трдового навчання : [текст] : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / К. В. Рейда. – К., 2003. – 21 с.
49. Рябчук С. В. Кримінологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2018. 20 с.
50. Семенова А. В. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник. / [А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова.]. – К. : Знання, 2006. – 319 с.
51. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навчальний посібник. / О. М. Семенов. – К. : Академія, 2010. – 216 с.
52. Смеренчак Л. І. Особливості формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. / Людмила Смеренчак. // Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах соціальних змін: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Черкаси, 21-23 березня 2012 року.). – Черкаси : Редакційно-видавничий відділ ЧНУ, 2012. – С. 118–121.
53. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників : словник. / [за заг. ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової]. – К., 2000. – 260 с.
54. Соціальна педагогіка : збірник програм для підготовки бакалаврів. Чернівці, 2009. – 344 с.
55. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. І. Д. Зверєвої.]. К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
56. Соціальна педагогіка : навчально-методичний комплекс. / Авторський колектив / За ред. А. Й. Капської.]. – Том 2. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 338 с.
57. Соціальна педагогіка : підручник / [за ред. проф. А. Й. Капської]. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

59. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник. / [за ред. І. Д. Звереві]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
60. Соціальна робота : короткий енциклопедичний словник. – Кн. 4. – К. : ДЦССМ, 2002. – 536 с.
61. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи : словник. / І. Г. Данилюк. – Донецьк. : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 576 с.
62. Технології соціально-педагогічної роботи : навчальний посібник. / [за заг. ред. А. Й. Капської]. – К., 2000. – 372 с.
63. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навчальний посібник. / І. М. Трубавіна. – К. : ДЦССМ, 2003. – 132 с.
64. Тютюнник О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : [текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Ольга Вікторівна Тютюнник. – К., 2010. – 22 с.
65. Тютюнник О. В. Зміст і структура професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників. / Ольга Тютюнник. // Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах соціальних змін : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Черкаси, 21-23 березня 2012 року.). – Черкаси : Редакційно-видавничий відділ ЧНУ, 2012. – С. 143–150.
66. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності : методичний посібник. / В. І. Уруський. – Тернопіль : ТОКІППО, 2005. – 96 с.
67. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Зоряна Зенонівна Фалинська. – Л., 2006. – 284 с.
68. Харченко С. Я. Соціальна педагогіка: технологічний аспект : науково-методичний посібник у 2-х частинах. – Ч 1. / [С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка»]. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 383

с.

69. Штонь І. В. Кіберзалежність – хвороба епохи інформаційних технологій. URL: <https://ns-plus.com.ua/2017/03/29/kiber-zalezhnist-hvoroba-epochy-infor/>.

70. Шутюк Н. В. Робота з дітьми, схильними до девіантної поведінки та труднощами у навчанні. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2016. № 7 (91). С. 17–21

71. Яресько К. В. Соціальна реклама як засіб соціально-педагогічного впливу. / Катерина Яресько. // Соціальна реклама в сучасному суспільстві : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 2 грудня 2011 року. – Х. : Інститут соціальної політики регіону, 2011. – С. 18–19.

ДОДАТКИ

Додаток А

Міжнародна класифікація хвороб (10-й перегляд)

Класифікація психічних і поведінкових розладів перегляду виділяє і

дозволяє діагностувати такі форми поведінки, які можна віднести до залежних:

F 1 - Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин:

F 10 - алкоголю;

F 11 - опіоїдів;

F 12 - канабіноїдів;

F 13 - седативних і снодійних речовин;

F 14 - кокаїну;

F 15 - стимуляторів, включаючи кофеїн;

F 16 - галюциногенів;

F 17 - тютюну;

F 18 - летючих розчинників.

F 5 - Поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями і фізичними факторами.

F50 - розлади прийому їжі: нервова анорексія; нервова булімія;

F 55 - зловживання речовинами, що не викликають залежності:

антидепресантами;

проносними;

анальгетиками;

засобами зниження кислотності;

вітамінами;

стероїдами і гормонами;

специфічними травами та народними засобами;

F 60.7 - Залежний розлад особистості.

F 63 - Розлади звичок і потягів:

патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг);

патологічні підпали (піроманія);

патологічне злодійство (клептоманія);

тріхотілломанію.

F 64 - Розлади статевої ідентифікації:

трансвестизм подвійний;

F 65 - Розлад сексуальної переваги (парафілії):

фетишизм;

фетишистський трансвестизм;

ексгібіціонізм;

вуайєризм;

педофілія;

садомазохізм.

F91.2 - соціалізований розлад поведінки:

розлад поведінки, груповий тип;

групова делінквентність;

злочинство в компанії;

прогули школи.

F 93.0 - Тривожний розлад у зв'язку з розлукою в дитячому віці.

F 94.2 - Розторможений розлад прихильності дитячого віку.

F 98.4 - Стереотипні рухові розлади.